

BONDELIV
PAA EN VESTSJÆLLANDSK BONDE-
GAARD I CA. 200 AAR.

(FORTSAT)

Af

L. P. Jensen. (†)

VII.

UNGDOMSTIDEN.

 Jeg blev konfirmeret d. 3. April 1864, altsaa i Krigsaaret, og mange sørgelige Minder har jeg fra den Vinter, da jeg gik til Præsten. Da den sørgelige Tidende om Frederik d. 7des Død d. 15. November naaede os, kom Far hjem fra Slagelse og med en bedrøvet Mine og Graad i Stemmen fortalte han os det, og føjede saa til: „Og nu faar vi Krig!“ Min Mor græd stille; de var jo begge hjertevarme, fædrelandselskende Mennesker, der var forstandige og oplyste nok til at vide, at vi ikke skulde vente os andet end Ulykke deraf. Far var, tilligemed en anden Mand fra Sognet, med i det store Følge ved den folkekære afdøde Konges Bisættelse i Roskilde Domkirke, ved hvilken Lejlighed Kong Kristian d. 9de personlig overrakte hver Deltager et stort Litografi med de to Kongers Billeder,

hvorunder stod skrevet: „Til Minde om Kong Frederik d. 7de fra Kong Kristian d. 9de“. At dette Billede blev smukt indrammet og fik en fremskudt Hædersplads i Hjemmet er selvfølgeligt. Far fortalte meget interessant om denne Oplevelse. I December Maaned kom Marschordre til mange Aars Mandskab, som jeg maatte hjælpe Far, der et Par Aar før var blevet Sognefoged og Lægdsmand, at bringe ud omkring, deriblandt til flere unge Familiefædre, og det gjorde mig vemodig stemt at være Vidne til den Bekymring og Sorg, et saadant Rejsepas kunde afstedkomme i Hjemmene. Vi Drengene, der gik til Præsten, glemte rent vor Leg i Frikvarteret for at tale om, hvad hver især vidste af Breve fra Soldaterne.

Min Konfirmation gik forholdsvis stille og ubemærket hen. Dels var det ikke dengang Skik at gøre store Gilder ved slige Lejligheder, som nu, dels kunde Krigens ulykkelige Gang have gjort sit til, at mine Forældre, der sørgede dybt over vore Nederlag og selv havde en vordende Svigersøn ved Fronten, har ønsket at fejre Dagen ubemærket, skønt de var baade stolte og lykkelige over at have faaet deres første Søn konfirmeret som Nr. 1.

Vi vidste jo længe i Forvejen, at Dybbølskanserne kun var uformelige Grushobe, som Fjenden vilde storme inden ret længe; naar vi var ved Stranden og lagde Øret til Jorden, kunde vi høre den stærke Kanonade, der ikke kunde undgaa at gøre os uhyggelige tilmode, da vi vidste, hvad det gjaldt: Død og Lemlæstelse for Tusinder af Landets Sønner. Der gik heller ikke mere end 14 Dage, før en Telegraf-Depeche — d. 18. April — meldte: „Dybbølskanserne er faldet“. Vi, og mange Familier med os, ventede

med feberagtig Spænding Tabslisternes Meddelelse om de faldne, de saarede og Fangernes Antal. De fleste kender jo af Historien, hvor frygtelige de var.

Efter min Konfirmation var det min Lyst at komme ud og lære et Haandværk, helst som Møllebygger; men mine Forældre satte sig haardt derimod. Nu skulde de netop til at begynde at nyde godt af deres „store“ Søn i Hjemmet, som jeg ogsaa med Tiden helst skulde overtage. De talte om den Skuffelse, jeg vilde faa, naar jeg fik prøvet det Slid, som Far paastod det var at arbejde i det tørre Ege- og Bøgetræ, tilmed for en ringe Løn, og da man jo ikke den Gang endnu kendte Save- og Høvlemaskiner, skulde Haandværkerne først oparbejde Træet. Jeg blev saa tilfredsstillet med det Løfte, at jeg om Vinteren, naar Landbruget kunde undvære mig, skulde staa paa Værkstedet og lave alt vort eget Træarbejde. Jeg havde længe som Dreng vist baade Lyst og Anlæg dertil. Jeg blev saa hjemme ved Landbruget og kom heller aldrig til at fortryde det, ihvorvel jeg dog af og til følte mig stærkt draget til Værkstedet med det gode Værktøj, naar noget interessant Arbejde laa og ventede, og sneg mig saa derind.

I Sommeren 1865 byggedes Halvdelen af den vestre Længe om, hvor en ny Hestestald, der afgang Plads til hele Hestebesætningen, blev indrettet. Før var, som fortalt tidligere, Hestene delt i to Stalde mod Nord, der nødvendiggjorde, at Møddingen fandtes i Gaarden og optog en stor Plads i det nordvestlige Hjørne af den ret store Gaardsplads. Der holdtes en ca. 15 Alen bred Passage fri fra „Gadeporten“ langs den østre Længe; men da vi altid havde megen gammel Halm, blev denne Pas-

sage og et ca. 10 Alen bredt Felt rundt om hele Møddingen forsynet med et tykt Lag deraf i den fugtige Aarstid, hvorpaa Køer og Heste færdedes, naar de skulde vandes i Gadekæret. Det var den mest praktiske Maade at faa den overflødige Halm anbragt paa. Naar Kvæget to Gange om Dagen blev drevet tilvands, maatte det opholde sig i Gaarden, medens der blev „givet i“ for hele Bunken; derved blev der tabt en Del Gødning og trampet rigeligt i den udstrøede Halm, som saa omsider var tjenlig til at kastes paa Møddingen. Kvægbesætningen, der kun talte ca. 12 Malkekøer og et lignende Antal Ungkvæg og Kalve, stod i 2 Rækker med Hovederne mod Ydervæggene og Grebning i Midten, saa det var ikke let at fodre, uden at Kreaturerne blev sluppet ud imens, især naar de som nu skulde have „Krafftfoder“ efter Vand. Naar dette var besørget og Døren lukket op, var det morsomt at se Køerne fare afsted og ind i hver sin Baas, som de næsten altid med Sikkerhed kunde finde, og hvor de vidste, der ventede dem en „Lækkerbidsken“, som de med deres Sidemænd let kom til at slaas om; og hvoraf tror man vel at denne bestod? Et stort Oplag af Avner fra alle Sædarter fandtes altid i Avnehuset ved Enden af Kostalden. Naar der om Morgenen efter at Davren var indtaget — som Regel $\frac{1}{2}$ Spegesild til bart Brød og derefter Mælkegrød — blev hakket ca. 2 Skæpper Kartoffler meget fint i en Ballie, maalt 1 Skp. Byg- og Havreskraa fra Loftet og hentet en Spand Vand, saa var vi færdige til at „mængelere“ Blandingen af „Krafftfoderet“ for hele Dagen.

Med en $\frac{1}{2}$ Tøndekurv hentedes 4—5 Kurve stuvende fulde af Avner, hver Kurvfuld bredt omhyg-

geligt ud paa et Bræddeunderlag, en dertil svarende Del „Skraakorn“ øst ud derpaa med Haanden og hakket ned med en Trægreb mellem Avnerne, derpaa stænkedes Vand og en passende Del af de hakkede Kartofler blev tilsidst med en Skovl kastet ovenpaa. Naar de befalede Antal Lag var færdige, blev det hele 2 Gange øst igennem med Trægriben, saa nu kunde Avnerne rigtig suge til sig af al den „Aroma“, som de værdifulde Tilsætninger gav Anledning til. En 2 Skæppekurv fuld af disse Hørligheder til hvert Par Køer efter Vand For- og Eftermiddag var, efter alt at dømme, en udsøgt Nydelse for Dyrene. Ja var der nykælvede Køer eller en særlig god Malke imellem, kom der et Par „Nævefulde“ Skraa ekstra ovenpaa deres Ration. En Nutids-Fodermester vilde rynke slemt paa Næsen af saadan en „Kraftfodring“; men i 1850—60erne kaldte de Gamle den flot. Før den Tid fodrede man udelukkende Kvæget med Hø og Halm, og hos os havde man jo foruden Kløverhøet Mosehøet, der kunde variere fra 10—40 Læs, og skønt det var svovlet og temmelig værdiløst, afgav det dog Fyldefoder og var vel ogsaa lidt bedre end den bare Halm.

Enhver Landmand vil let forstaa, at Mælkeudbyttet efter en saadan Fodring maatte blive sløjt, men man var ikke vant til bedre. Kornsalget var, som bekendt, det, der i den Tid bar Landbruget oppe. Kunde man blot om Vinteren kærne det nødvendige Smør til Husholdningen, ventede man sig ikke stort derudover. Det regnedes for heldigt, naar man kunde bringe Køerne til at kælve i Januar og Februar, det var, ligesom de kælvede paany, naar de saa kom paa Græs i Maj. Det værste var, at de efter

den magre Vinterfodring ikke kunde taale det kraftige Græs og fik „Græssyge“ en lille Omgang. Hvis man nu havde gunstigt Vejr med passende Regn og Varmé, kunde Smørudbyttet nok give lidt Penge, som i Reglen skulde indkasseres ved, at Konen stod paa Torvet i Slagelse og falbød sine Varer. Det fineste og mest holdbare Smør produceredes, naar Kørne blev sluppet løse efter Høst; dette kaldtes „Ævresmør“ og blev hengemt i Krukker til Brug ved festlige Lejligheder om Vinteren. Naar Kørne langt hen paa Efteraaret — helst lige til November — blev „bundet ind“, havde man „opgivet Ævret“, et Udtryk, som endnu er brugt og godt kendt i det danske Sprog.

Den store Udlod ved Storebælt paa ca. 50 Tdr. Land blev aldrig dyrket i min Fars Tid. Der var ca. 20 Tdr. Land med bar Sand, hvorpaa blev græsset Beder, Faar uden Lam og Gæs. Af det anførte Regnskab fra 1860 ses en Anmærkning om Antallet og Dato, da Faar og Gæs er sat derud. Nogle Unghøveder, 4—6 Stk., blev senere sat ned i Mosen, naar Vandet var væk, alt blev passet af Husmandskonen. Paa samme Regnskab ses ligeledes, at der foruden 12 Skp. Land med Kartofler ogsaa er lagt 3 Skp. med Runkelroer, vistnok det første Tilløb til Roedyrkning, som gentoges hvert Aar, men aldrig udover $\frac{1}{2}$ Td. Land, saa det skulde jo ikke „batte“ meget til den Besætning. Man havde saa at sige aldrig voksne Mænd til at passe Kreaturerne. En Dreng paa 13-16 Aar kunde gøre det, og han blev ogsaa brugt som Hyrde, naar hele Kvægbesætningen blev sluppet løs. Derimod maatte vi Børn vogte Lam og Gæs i Forommeren; men da vi gerne var 2 og 2 sammen,

trykkede Ensomheden ikke saa stærkt. Det værste, der kunde hænde os, var, naar der trak en Torden op; saa løb vi uden videre fra Gæs og Lam, og det blev der heller ikke sagt noget til. Jeg var især som Barn meget angst, naar jeg saa de sorte Skyer stige op i Sydvest. Jeg husker saa tydeligt en pudsig lille Historie derom. Vi havde en Tjenestedreng, der blev opdraget paa Sognets Regning, et Par Aar ældre end jeg, godmodig og omgængelig, saa vi Børn kunde godt lide at være i hans Selskab, naar han var ude at vogte Kvæg, især fordi han var dygtig til at skære Pilefløjter og „slinge“ lange Piske-snærter. At være med til at knalde for Køerne med en lang Pisk og raabe: „Hov—hov—hop“! lokkede mig en varm Septemberdag ud til „tykke Hans“ og Køerne. Snart efter hørtes en fjern Torden, og sorte tykke Skyer fra Syd kom nærmere med tiltagende Styrke i Skraldene. Dermed var jeg færdig til at tage Flugten; men det vilde Hans jo nødig have, og siger fortrøstningsfuldt: „Du ska baare itte brø Dæ om noed, Pæder! ded æ itte aant vor Herre, der regerer!“ men „Pæder“ stolede ikke paa den Regering og halede ad Hjemmet til med fuld Fart.

I Slutningen af 60erne begyndte vi at merge og dræne. Dog var Dræningen indskrænket til enkelte Sugeledninger paa de haardest tiltrængte Steder og ledet ud i de dybeste, aabne Grøfter. Fra Førstningen blev der kun købt „Vragrør“, der mest bestod af knækkede, halve Stykker, som jeg maatte renskære i Enderne med en lille Sav, førend de blev kørt ud og lagt i Rækker ovenfor de opgravede, smalle Render. Fra jeg var 16—17 Aar var det mit Arbejde at gaa nede i disse Render og lægge de stumpede

Rør tilrette, og det var baade sent og besværligt, først at ordne Stumperne hjemme og derefter faa dem forsvarligt lagt ned. Da der var gaaet et Par Aar med den „Metode“, fik jeg dog Far til at købe hele Rør, og nu syntes jeg, at det var et meget interessant Arbejde, især da vi med større Rør som Hovedledning kunde føje Sugeledninger ind deri og bagefter fylde de besværlige Grøfter til.

Jeg maatte ogsaa lære at saa Korn med Haanden i 16—17 Aars Alderen for at skaane min Far, der dels led meget af Gigt og dels efterhaanden havde faaet saa mange offentlige Hverv, at de tog saa meget af hans Tid, ligesom jeg ogsaa i samme Alder maatte sætte de mange Stakke i Høsten. At jeg allerede fra mit 12. Aar lærte at pløje Brakjord og snart efter deltog i Efteraarpløjningen, regnede jeg kun for det fornøjeligste Arbejde ved Landbruget, især da vi fik Plove med Jernstilling i Stedet for Træ.

Den 13. Maj 1867 blev en Mærkedag, særlig for Landmænd i Danmark og Nabolandene. Det blev et saa abnormt Vejr, at ingen af den dalevende Slægt blandt Bønder nogensinde vil kunne glemme den. Det havde været tidligt Foraar; al Foraarssæd var kommen op og havde skiftet Blade, Rugen var over $\frac{3}{4}$ Alen lang og nærved at „skride ud“, saa rejser der sig om Natten en Snestorm saa stærk og heftig med Masser af Sne og 5—6 Gr. Frost, ret som i den strenge Vintertid. Sneen laa flere Alen højt i Driver, og Mandskabet maatte ud med fuld Styrke for at gøre Vejene ryddelige. Majsolen havde Magt til at tø Sneen paa Tagene i Middagstimerne, saa Vandet dryppede stærkt fra Tagskæggene, men henimod Aften frøs dette Vand til Istapper, som naaede lige fra

Taget ned til Jorden, tykke og tætte med den dalende Sols Straaleglans i disse kæmpemæssige, brunagtige Iskrystaller, saa det hele dannede en saa pragtfuld Dekoration om alle straatækkede Huse, at de lignede smaa Glashuse eller Fépaladser, som jeg aldrig har set Mage til hverken før eller siden. Herregaardene havde sat Køerne paa Græs, og i tusindvis laa døde Kreaturer paa Markerne om Morgenen. Paa Bøndergaardene stod man op om Natten, da man opdagede Uvejret og trak de stakkels forkomne Dyr hjem, men paa Herregaardene er dette et uoverkommeligt Arbejde; er Kvæget først sat ud, maa det blive ude Nat og Dag. Man frygtede jo ikke uden Grund for en ødelagt Høst, men Varmen kom lige saa brat igen, som den var gaaet, og man forundredes ved, da Sneen var smeltet, at Sæden stod grøn og tilsyneladende uskadt. Ja den lange Rug laa ganske flad henad Jorden og saa jo ret bedrøvelig ud; men inden mange Dage stak den de yderste Spidser tilvejs igen, og trods al Ængstelse og Frygt over dette skrækkelige Vejr med dets truende Følger, blev der en rigtig god Middelhøst over hele Landet. Naar vi senere fik Kulde og strengt Vejr om Foraaet, saa de spæde Spire blev gule og blege, saa mindedes man hin 13. Maj og trøstede sig med, at naar der kunde falde en god Høst efter *det* Vejr, saa var der ingen Grund til Ængstelse nu.

Da Rughøsten kom det omtalte Aar, skulde jeg, skønt spinke af Vækst og kun 17 Aar gammel, være Forkarl og gaa foran ved Mejningen — en Ære, som jeg satte højt, til Trods for at det knagede i mine Lemmer, naar jeg skulde skære og trække den svære Rug fra hinanden; den havde faaet et næsten vinkel-

ret Knæ i Straaet fra det omtalte Nedslag, som gjorde det besværligt at faa Leen ind under, og havde jeg ikke haft et godt Haandelag og et meget snildt Meje-rede af egen Konstruktion, var jeg sikkert blevet ødelagt.

Samtidig med, at jeg som Karl gik i Spidsen for alt Arbejdet paa Gaarden, fik jeg ogsaa den Ære at være Kusk for Familien, naar Turen gik til de omtalte Familier i Heininge eller til Slagelse, og medens jeg før kun havde et „Chenilleslag“ af blaat Vad-mel, der var til at hægte i Halsen og naaede om-trent til Knæene, naar min Bror og jeg som Dreng skulde ud at køre, fik jeg nu for første Gang en „rigtig“ Overfrakke af sort Dyffel, et Par gule Vaske-skinds Handsker og Galoscher, saa jeg nu følte mig som en ret Kavalier, der kunde være bekendt at træde frem blandt andre „voksne Karle“.

Hvad der i høj Grad bidrog til min aandelige Udvikling var, at jeg hver Vinter efter Konfirmationen gik i Aftenskole hos Vilh. Hoffmann, der samtidig fik oprettet en Læseforening, der vandt stor Tilslutning blandt Skoledistriktets Beboere. Heri fandtes ogsaa den nye „Skolelærer-Literatur“, som jeg læste op af for hele Husstanden de Aftener, hvor jeg ikke var i Skole eller var optaget af Husflidsarbejde, som jeg ogsaa holdt meget af at sysle med. Naar „Lyse-moderen“ med det hjemmestøbte Tællelys var tændt, Kvinderne anbragte med deres Haandarbejde om-kring Lyset ved Kakkelovnen og Far med sin lange Pibe ved Bordenden, saa vidste man ikke noget bedre end høre mig læse Anton Nielsens Bondehi-storier med Dialekt af uforfalsket sjællandsk, ja hvor de dog alle kunde le af disse Bondetyper, som For-

fatteren her var en Mester i at skildre. I 1867, da fædrelandssindede Mænd rejste Skyttesagen som et Led i Folkeopdragelsen og navnlig til Vækkelse af Nationalfølelsen hos Ungdommen, fik vi ogsaa i Stillinge Sogn dannet en Skytteforening, som Far blev Formand for, og som jeg ogsaa med det samme blev indmeldt i og var meget optaget af om Sommeren. Vi havde flinke Ledere i forh. Underkorporaler saavel til Skydning som Exercits — dengang havde man endnu ikke de Kursus paa Højskolerne, som senere og jeg blev en særdeles flink Riffelskytte. Efter min Soldatertjeneste, hvor jeg rigtignok imod mit Ønske kom til at gennemgaa Korporalskolen, var jeg i en lang Aarrække Foreningens Leder og var glad ved dette Arbejde. Jeg vedblev at være aktiv Medlem i 28 Aar. Min Riffel, som jeg modtog i Aaret 1880, da jeg blev Skyttekonge ved Amtspræmieskydningen, som første Præmie med Sølvplade (der efterhaanden formeredes til en hel Række) hænger endnu paa min Væg og vækker mange kære Minder frem fra de store Skyttestævner i Ungdoms- og Manddomsaarene.

I samme ovenfor nævnte mærkelige Foraar fik jeg til Opgave at flette et nyt Risgærde om den gamle Bedstemors Have. Efter dette for hende tilfredsstillende Arbejde, bød hun mig ind i Stuen til „en lille Taar Kaffe“, som af og til kunde hænde; jeg var hendes Yndling som Bærer af hendes kære, afdøde Mands Navn. Jeg glædede mig dog ikke meget til denne Opmærksomhed, fordi jeg før havde erfaret, at hun *spyttede* i Kopperne og tørte dem med Snippen af sit ikke altid rene Forklæde, inden hun skænkede Kaffen op, men jeg kunde dog ikke nænne at sige „Nej Tak“, Metoden blev ogsaa den sædvanlige: de

blaatærnedede Spølkummer fik deres Omgang, blev fyldt med den grumsede Kaffe fra Kedlen og vi fik et Stykke Kandis til. Der ventede mig dog en højst behagelig Overraskelse. Bedstemor trak en Dragkisteskuffe ud, fremtog en gammel, *cægte Merskumpibe* med Sølvbeslag og en lang Sølvkæde hængende fra Pibespidsen ned til en Ring i Sølvskorstenen, som hun med et stolt lille Kniks overrakte mig „til evig Arv og Eje“ efter Peter Hansen. Med det samme fremtog hun P. H.s *Testamente*, som Lærer Storm havde skrevet og læst op ved Begravelsen, som Skik var, og som indeholdt hele den Afdødes Levnedsbetegnelse. Dette viste hun mig, uden at lukke det op, med nogle faa Ord om det, og havde jeg ikke været saa optaget af den herlige Arv, jeg nylig havde modtaget, og ligesaa interesseret i gamle Familieannaler, som jeg nu er, saa havde jeg sikkert bedt om at laane det og vilde derigennem kunne have faaet alle ønskelige Oplysninger om den Mands Liv, hvis Navn jeg bar. Bedstemor lagde imidlertid med Nænsomhed Papiret ned i Dragkisten igen og sagde med dæmpet Stemme: „Ja, dette ska' je haa mæ mej i min Kiste, naar je dør“.

VIII.

GAMLE LØNNINGSMAADER.

I en gammel Skudsmaalsbog har Far optegnet alle de Akkorder, der er lavet, naar han har fæstet Folk, lige fra 1848, da han begyndte som Landmand, og til hans Død. Jeg skal her gøre et ordret Uddrag af de mest karakteristiske og begynder med vor gode, gamle, trofaste Hans Larsen, der tjente Peter Hansen i 11 Aar, min Far i 29 og mig i 3 Aar:

„Fæstet Hans Larsen som Pundtærsker, og Ac-

corden er saaledes: Hver 28de Skp. af Byg, hver 25de Skp. af Rug, Hvede, Havre og 2 Sk. for Traven af Langhalm“.

Indsidder Rasmus Madsen, der ligesom Hans Larsen boede frit i det ene af Gaardens Huse, havde samme Akkord. Da vi i 1856 fik Tærskemaskine, ophørte Pundtærskeriet, og vi finder da en ny, vidtløftig Akkord med H. L., der er saalydende:

„Sluttet følgende Accord med Hans Larsen, fra den 20. Januar 1856 skal han have 1 Fjerdingkar Byg i Dagløn for hver Dag, han er med ved Maskinen og tager Del i alt andet paa Gaarden forefaldende Arbejde indtil 1. Maj, fra den Tid til St. Hansdag 20 Sk. daglig. 1 Faars Græsning, saalænge jeg besidder Udlodden i sin Helhed, og en Ko græsset og fodret som sædvanligt, hvorfor han skal godtgøre mig 5 Rdl. Fra St. Hansdag og til Mikkelsdag skal han have 4 Tdr. Byg“.

„Fæstet Frederik Pedersen paa et Aar, og Lønnen skal være blaa Stumptrøje og Buxer, et Par Lærredsbuxer, 2 Skjorter, Hoser og Hosefodder, et Halstørklæde og Vanter, en Silkehat, Træskoer og en Kiste, 1 Rdl. til Vask, 3 Rdl. i Stedet for Støvler og Vest, fra 1. Maj 1854 til 1. Maj 1855“.

„Ungkarl Niels Jørgensen skal tjene mig fra 11. Juli 1858 til 1. Maj 1859 og Lønnen skal være 30 Rdl. i Penge, 8 Alen Vadmæl, 4 Alen Hørlærred, 4 Alen Blaarlærred, 2 Skjorter, 1 Par Hoser og Hosefodder“.

„Fæstet Husmand Niels Hansen fra Juni 1861 og til 1. Maj 1862, og Lønnen er 20 Sk. for Dagen til St. Hansdag og fra St. Hansdag til Mikkelsdag 24 Sk., 2 Tdr. Sæd for de 2 Dage om Ugen fra St. Hansdag og til Mikkelsdag og fra den Tid $\frac{1}{4}$ Skp. Sæd pr. Dag til 1. Maj.“

„Fæstet Drengen Anders Jensen paa et Aar fra

1. November 1861, og Lønnen er en blaa Vadmelstrakke, et Par blaa Bukser, et Par blaa Lærreds do., 2 Skjorter, den ene af Blaarlærred, en Vest, Nattrøje, Kasket, Halstørklæde, Hoser og Hosefodder, et Par Vanter, et Par Støvler og de Træsko, han behøver, altsammen nyt. — Givet 2 Sk. i Fæstepenge.

Hermed tror jeg at burde afslutte disse Bidrag til Forstaaelsen af Datidens Lønningsmaade, da kontante Penge ikke var meget rigelige blandt Bønder. Jeg husker alle disse Folk. Imellem dem og mine Forældre herskede det bedste Forhold. Med Undtagelse af Hans Larsen, der brugte det fortrolige: „Jens“, i sin Tiltale til Far, sagde Folkene altid „Manden“ eller „Vor Faaer“ om deres Husbond.

Medens jeg er ved disse gamle Tjenestefolk fra Midten af det forrige Aarhundrede og den nærmeste Tid derefter, skal jeg forsøge at gengive efter min Hukommelse nogle af de Gamles Udtryk og Talemaader, idet jeg bemærker, at de af Partikulier L. Kristensen her i Aarbogen for nogle Aar siden givne fra Gimlinge Sogn sydøst for Slagelse ogsaa er brugt og kendt i Stillinge Sogn, vest for Slagelse; dog tror jeg at kunne supplere dem med nogle originale fra *mit* Fødesogn. Som Objekt her var vor gamle Hans Larsen især brugbar. Han spurgte altid: „Hva *est* Klokken?“ men heller kun i denne Forbindelse sagde han „est“, og han var den eneste, jeg hørte det af. Da han i al den Tid, som jeg kan huske, boede i vort Indsikkerhus 5—600 Alen fra Storebælt, havde han god Lejlighed til at gøre Observationer ved Hjælp af Havets Foreteelser og forudsige Vejrforandringer. Det hed sig da: „Naa *øser hun* (Stranden) omad *Spraae* te, saa vi ka snart

vente Regn, ja ded ka got *allevere sig* a vi aa og te ka faa in *Ilen* (Regnbyge) ingen *Averten*, hvis hun *stændig* (stadig) bliver ved aa øse der yde fraa“, (Sydvest) eller: „Naa *vier* hun omad *Reese* (Reersø) te (Nordvest) saa ve hun nok braase paa imoren mæ en reide Storm“. Skulde han trække „*Tivveren*“ (Tyren) ud, var det om at gøre, om han kunde faa „*Ragehesten*“ (Magten) over det store Dyr. Det samme Udtryk gjaldt ogsaa om Forholdet mellem stridende Mennesker. Det var ikke heldig for nogen at blive „*slaa'en*“ (flov) eller „*andereret*“ (forskrækket). Naar „*Jeiden*“ (Gigt) plagede en, kunde han komme til at „*humbe*“ (halte) paa „*Skankerne*“ og det hjalp ikke „*iløl*“ (alligevel), om der blev lagt „*forgylt Plaster*“ (Hønsegødning) paa „*Bagredet*“.

Vi havde en skikkelig, gammel Haandværker i Byen. Han var meget „*nævenyttig*“, og det var sjældent, han nægtede at paatage sig hvadsomhelst, men det lykkedes langt fra lige godt. Han havde dog altid nok at bestille, fordi han egentlig var velset og snakkede Folk efter Munden. Da den politiske Kamp-tid kom i 70erne, var han altid bange for selv at tage Standpunkt, naar Bønderne mundhuggedes om Politik; han lo blot „Ho—ho—ho—ho!“ Spurgte de saa: „Hva sier Du til *det*, Per?“ kom det nølende: „Ja, hva ska man sie! Je holler mæ nu helst „*massiv*“!“ Blandt et af hans „Kunstværker“ mindes jeg et Gravkors af Træ, som han efter Enkens Bestilling havde rammet ned paa Kirkegaarden over vor gamle Hans Larsens Grav. Det var rødmalet, og med sort Maling havde han ved Hjælp af en Pind, eller maaske en tynd Pensel, malet Indskrift paa Korset med kluntede, forkerte Bogstaver og skræk-

kelige skæve Linier, der fortalte om hans Fødsels- og Dødsdag, og til Slut: „Fred med dit Støv 1880“.

Samme „Tømrer“, der forøvrigt aldrig havde lært noget Haandværk, brugte altid meget gammeldags Udtryk, men ved at læse flittigt i Avisen, stjal han sig til at hugge saadan et moderne Udtryk som det ovenfor nævnte, men fik det ikke saa sjælden, ligesom her, forkert i Halsen til almindelig Moro for dem, der forstod at vurdere det.

Vi havde i Slutningen af 60erne en Husmand, som havde været med i Krigen 64. Han pralede og løj, saa det kunde forslaa noget, naar han fortalte Krigshistorier, og det var ham netop altid en Nydelse. Naar min Bror og jeg, han som 15—16 Aars Knægt og jeg som „Forkarl“, arbejdede i Brakmarken, hvor Husmændene samtidig rensede Vandrender op, kunde det let træffe sig saaledes, at vi holdt Maaltid sammen derude, og det var ved en saadan Lejlighed, at vi to Brødre, der havde en særdeles udviklet Sans for al Slags Humor, fik den drabelige Helt til at aflevere en „Historie“ saa kostelig, at jeg ikke kan lade være at komme med den her.

Vi begyndte med at spørge, om han blev indkaldt straks ved Krigens Begyndelse? „Om jæ blev, ja ded ka I taa Forgivt paa a jæ blev! Jæ var med Dav aa Nat aa hugge Isen paa Voldgraven istykker, naar vi itte vaa paa Vagt; men ded vaa jo en forbandet lang Vold paa øver 20 Mil, saa ku „Ge Mesa“ nok se, a ded kutte blive ved aa gaa, aa saa en *Averden* ved 10 Tiden sier han te hele Mandskaved: Gør jer fære Folkens til aa afmasere lie mæ ded samme! „Det blev nok en drøj Tur“, indskød jeg; „Ja I ka ells tro; jæ glemmer F.... aldrig *Redderaden* fra

Dannevirke"! Efter at han nærmere havde omtalt Enkelthederne, som vi kendte godt iforvejen, spurgte jeg ham: „Kom Du aldrig med i nogen Træfning paa Dybbøl?“ skønt jeg godt vidste, at han *ikke* havde deltaget i nogen Fægtning, da min Svoger havde staaet ved samme Regiment og forlængst givet fuld Besked derom. „Ja ded vaa jæ reidenok! da Dybbøl blev taaed, sto jæ i Skanse Nr. 2 og fyrede paa Tyskerne, saalænge je hade noed at skyde med, men saa saa jæ jo nok, at di rendte løve fra di andre Skanser, og der laa saa mange Saarede og Faldne, a jæ jokkede i Blod lie te Anklerne! men ded ka nok være, a jæ bruvte Skankerne aa slap da lykkelig og vel ing te Sønderborg. Men Kors da for alle di, der blev taaed te fange, 20,000 forslog da nok itte, aa di blev mæ ded samme ført lie te Flensborg, hvor der laa en hel Bunke tyske Skive, som di blev sat yd paa aa ført væk"! „Hvor blev de ført hen?“ „Ja de blev F. . . . ført liesaa langt bort, som di ku komme"! „Jamen hvor langt er det?“ „Ded var saa langt, at di kutte komme længer. Masterne tog paa Himlen, aa Skyerne hængte i store Laaser nær omkring Master aa Tovværk, saa der vaa ingen, der ku røre dem“. Den var jo ikke-til at holde Alvoren vedlige med, og vi maatte næsten vælte om af Latter. Manden saa helt fornærmet paa os med sine smaa indfaldne graa Griseøjne og bandede endnu engang paa, at det var sandt, for en af hans Bekendte havde været imellem Fangerne, og det var *ham*, der havde fortalt ham det, saa det passede godt nok.

I Julehøjtiden blev der i mit Hjem efter Helligaftens-Maaltidet, medens Mandfolkene var ude at fodre

Kreaturene, uddelt kolde Æbleskiver med 10 Stykker lagt i en Bunke paa Bordet udfor hver af de voksnes Plads og 8 Stk. til Drengen. Hvem der vilde nyde dem paa Stedet uden Sukker til kunde gøre det; ellers puttede man dem i Kasketten eller lagde dem op i Vindueskarmen for at give Plads for Kortspillet om Pebernødder. Her fik vi vor „tapre Landsoldat“ til at give en nøjagtig Forklaring om Dybbølstillings Udseende. Han tog resolut sine 10 Æbleskiver og lagde dem ud paa den hvidskurede Bordplade saaledes som Skanserne havde ligget, og efterhaanden som disse blev skudt ned, fik Æbleskiverne et Tryk for at illustrere den aftagende Højde. At en saadan Anskuelsesundervisning gjorde Lykke, behøver jeg vist ikke at forsikre om.

Som man vil have forstaaet, var denne Mand alt andet end sympatisk. Under Middelhøjde, rundrygget og ludende fremad med Hovedet, der var dækket af et tyndt, skidenrødt Haar, og saa et Par dybtliggende, stikkende Øjne. Han var dertil drikkældig og endte ogsaa som Dilerist. Den sidste Gang, jeg saa ham, var i min egen Gaard, da han i et Anfald af Dilerium bad mig om at laane ham Hest og Vogn til at køre til *Trondhjem* med.

OLDERMAND.

Lige indtil vi fik den nye Snekastningslov, havde Oldermændene for Bylavet 2 Forpligtelser: at tilsiage Beboerne efter den af Sogneforstanderskabet — efter 1867 Sogneraadet — tilsendte Liste over Snekastningspligtige, naar Sneen gjorde Vejene ufremkommelige, og naar Kapitelstaksten var sat og Listerne affattede og tilsendt Oldermændene, da at „samle

Tiende" d. v. s. indbyde Gaardmændene til at møde hos ham 2 Gange, altid i første Halvdel af Februar, til Ordning af Konge- og Kirketiende.

Som legitimt Bevis paa denne Værdighed behøvedes kun et *Tudehorn*. Det var forøvrigt et meget smukt forarbejdet Bøffelhorn med et fint Mundstykke paa, som passede godt til Munden, og paa Hornet var indgraveret: „Kr. Stillinge Byhorn“ med ret sirlige Bogstaver. Hver Mikkelsdag skiftede det Opholdssted. Jeg gad egentlig vidst, hvor det nu er.

I mine tidligste Drengaar blev der „*tudet paa Gaden*“ saavel til Snekastning som til Tiendesamling, men Folk blev saa ligegyldige, at de ikke gad gaa ud paa Gaden og høre Besked, om ogsaa Oldermændene lukkede Porten op og tudede ind i Gaarden. Saa hørte den Tuden helt op, og man vilde saa hellere gaa fra Sted til Sted med Tilsigelsen, naar man dog alligevel skulde ind i Byens Gaarde og nødvendigvis til alle Udflytterne. Efterhaanden som man indfandt sig hos Oldermændene, blev der serveret Smørrebrød og Æbleskiver med Øl og Snaps, hvorefter Pengene indbetaltes til Listeføreren, der gerne var Oldermændene selv. Naar alle var samlede, holdtes Licitation over Transport af det samlede Beløb, Kongetiende til Valbygaards Godsforvalter og Kirke-tiende til Sorø Akademi, det kunde i Reglen gøres for 8—10 Sk. pr. Gaard. Havde nogen saa en Sag af fælles Interesse, kom den frem til Drøftelse. Stillinge Gadejord var i mange Aar Genstand for en meget livlig Forhandling. Ved et Tiendegilde hos os i mine smaa Drengaar husker jeg, at Smeden, som gerne var indbudt til disse Gilder, havde en Forhandling med Gaardmændene om Forandring af Løn-

ningsmaaden for Smedearbejdet. Jeg kan godt huske, at naar vi skulde have Hestene skoet, skulde der „bestilles Smedie“ en eller to Dage forud. Vi havde Stangjern og Smedekul liggende paa Materialloftet; heraf skulde det nødvendige bringes til Smeden i rette Tid. Den paagældende Dag skulde Forkarlen møde meget tidligt i Smedien med rigelig Mad, Øl og Brændevin, der skulde udgøre for baade „Davre“ og „Halvgaaemiddav“ for ham selv, Smeden og Svenden. Karlen skulde kunne svinge den store Hammer, „slaa op“ hed det vist, og dertil hørte at hjælpe Smeden med at flække de hvidglødende Jernstænger og danne Hestesko af dem. Svenden skulde „strække Sømteem“ og lave Søm deraf. Dermed gik Formiddagen, naar der skulde skos 4—5 Heste.

Til Middag kom Karlen og begge Smedene, der ogsaa skulde have deres Middagsspise. De sidste mødte med deres Skødskind (Skindforklæder) og sorte Ansigter, saa jeg blev helt bange for dem. Karlen tog saa et Par af Hestene med sig, mere end 4 Heste med nye Sko tror jeg ikke, Smeden kunde besørge paa en Vinterdag, og Karlen skulde saa „holde op“ mens Smeden skoede. Om Udflytterne havde det paa samme Akkord som vi, ved jeg ikke, men jeg formoder, at det har været det samme, kun med den Forskel, at de rimeligvis har maattet bære Middagsmad til Smedien.

Formodentlig er man da bleven enige om, at dette Forhold ikke længere var tidssvarende, og fra nu af fik Smeden fuld Betaling for alt Smedearbejde med Tillæg af Jern og Kul. Smeden havde selv en god, lille Jordlod paa 7 Td. Land af Præstegaardsjord ved Siden af vor, Øst for Byen. Naar han skulde køre

Gødning ud, bibeholdt han den gamle Skik at tilsige 4—5 Møgvogne med Heste og Kusk en Søndag Formiddag med paafølgende „Møggilde“ om Eftermiddagen, hvor der vankede god Mad, rigelig Drikke og „et Slag Firkort“. Derfor var Karlene altid villige, naar de blev bedt til „at køre Møg for Smeden“. Folkevittigheden havde ogsaa fundet paa at bruge denne Sætning om Folk, der havde faaet Mavepine med altfor stærk „Stolgang“.

Forhandlingerne ved Tiendegildet drejede sig altid ogsaa om at „tinge Fastelavnsgilde“ for „de Gamle“. — Resten af Natten aad og drak man, særlig KaffeKnægte, spillede Kort o. s. v., og ved Afslutningen erlagde man 2 a 3 Mark, som med Aarene steg til 1 Rdl.

FASTELAVNSGILDER.

I min Barndom og Ungdom blev der holdt mange Fastelavnsgilder i mit Hjem. Vistnok for en stor Del begrundet i det rummelige Stuehus med *Brædegulv* i næsten alle Stuer, og da „Øverstestuen“, som tidligere bemærket, var paa 4 store Fag med Kælder under, var det jo ikke let tilnærmelsesvis at opnaa saa gunstige Forhold andre Steder, hvor man endnu havde smaa, lave Stuer med Lergulv næsten overalt, som dog efterhaanden, som jeg voksede til, blev ombyttet med Brædegulv. Navnlig var „de Gamles“ Fastelavnsgilder i høj Grad animerede og fornøjelige. Som disse hel- og halvgamle Mennesker kunde more sig med hinanden paa en harmløs og uskyldig Maade, har jeg aldrig set Mage til noget andet Sted, og det til Trods for, at Sognet i en længere Aarrække var delt i to mod hinanden stærkt kæmpende Partier om

kommunale Anliggender. Men man var jo fra begge Sider storsindet nok til helt at lade al Strid ligge, naar man holdt Gilde, og da jeg blev voksen, beundrede jeg Stillinge Gaardmænd for denne sjældne Egenskab hos Bønder. Man regnede det ikke for at have været morsomt, naar Gildet ikke varede til op paa Formiddagen næste Dag.

Adgang til disse Gilder havde, foruden Gaardmændene med deres større og mindre Børn, Smedene, Lærerne og Møllersvendene, der paa den Tid var meget ansete og næsten blev budt med til alle Gilder. Vi Unge glædede os vældigt til „de Gamles“ Faste-lavnsgilde, som vi med Rette og efter Traditionen ventede os meget af. Nu gjaldt det om at have Gildestøjet i Orden, og dertil hørte ufravigelig for alle Mandfolk fra 10—12 til 60 Aar et Par sribede Nattrøjeærmer under den blaa Vadmelstragt, enten uldne, hjemmestrikkede eller helst et Par Bomulds, købt hos en Hosejyde, der førte et stort Lager af den Slags med sig om Vinteren, udelukkende beregnet til Gildespynt for Bønderne, og som Kvinderne saa maatte „indlemme“ i en hvid „Vadmelslulle“. Det var altsaa noget af Mandkønnets vigtigste Pynt, naar de fik det for varmt under Vadmelstrakken og maatte lægge denne.

I sidste Halvdel af Treserne var Krinolinerne endnu paa Mode, og mange af de unge Koner og Piger mødte med disse taabelige, upraktiske Indretninger under Hvergarnsskørterne. Ikke alene var det besværligt for dem selv og deres Kavalerer at svinge sig i Dansen, men naar de saa undertiden lidt hovedkulds blev sat ned paa de smalle Bænke, hvor Skørterne ikke fik Tid til at presses ind under,

kunde der rejse sig en hel Port i Rundbuestil, der aabnede Udsigt til Damens „Underværker“ i betænkelig Grad og selvfølgelig morede Tilskuerne.

Ved 2—3 Tiden om Eftermiddagen begyndte Gæsterne at indfinde sig, og efter at have nydt lidt Smørrebrød, Æbleskiver og en Kop Kaffe, stemmede de 2 Musikantere — der var sjældent flere — Violinerne og begyndte at spille op til Dansen. Det var næsten et højtideligt Øjeblik, naar Værten, efter at der var mødt et tilstrækkeligt Antal, bad Mændene om at tage deres Koner med „op i Stuen“, da at se disse lægge Armen om Livet paa „vor Mor“ og Par efter Par med alvorlige Miner gravitetisk spadsere Stuen rundt en 3—4 Omgange, til de endelig næsten samtidig med et lille Hop vendte sig mod Damen og begyndte at træde den første „sagte Vals“.

De Unge, som var kommet tidsnok, var gerne Tilskuere til denne stilfulde Aabning af Ballet, og det har moret mig meget at se dette kostelige Optrin, der kun var forbeholdt „de Gamle“ og betragtet med Overlegenhed af Ungdommen. Efterhaanden som Dansen fortsattes af Gamle og Unge, steg Humøret, og under Vadmels- og Hvergarndragterne begyndte Sveden at sive ud, den adstadige Marsch forud for Dansen hørte op, Latter og lystige Udbrud tog til, og inden en Time var gaaet, blev næsten alle Frakker og Trøjer halet af og gemt hen i Senge, i Sovekammeret eller hængt op paa Vindueskroge rundt omkring, og nu gik det løs i de sribede Nattrøjeærmer eller, for de flottere unge Herrers Vedkommende, i Skjorteærmer af „Købstadlærred“. At inklinere med Buk for Damerne var der aldrig Tale om for ældre Herrer, nej, man rakte blot Armen frem mod

Damen, undertiden med bortvendt Ansigt, eller for enkelte med særlig højt Humør ved et Knips med Fingrene lige for Damens Næse og et: „Æ Du med paa den?“ — En Del af de ældre Mænd, der snart blev trætte af Dansen, satte sig ind i Dagligstuen og spillede „Firkort“, „Napoleon“ eller „Sol“. Smørrebrød blev af og til baaret om i Dansesalen, medens en adræt Mand eller Karl geskæftig mødte frem med Brændevinsflaske og *et* Snapsglas, som ellers, ligesom Ølkruset, havde sin stadige Plads i Vindueskarmerne, og kredensede alle voksne Mænd af *det samme Glas*; en anden kom bagefter med Ølkruset. Det hændte ogsaa efter en rask Runddans, at en af Gæsterne fandt paa at raabe: „Det var Brændevin værd!“ og saa var Mundskænken parat. Lidt over Midnat blev der baaret et Bord ind og sat midt i Balsalen. Herpaa blev nu sat en stor Terrin fuld af Punsch, Ølglas, Vinglas og et Fad Æbleskiver. Værten selv eller en betroet Mand fyldte Glassene. Kortspillerne maatte forlade Dagligstuen, hvor Konerne skulde nyde Kaffen, medens *alle* Mænd maatte holde sig til Punsch-soldet. Efter Jørgen Kristensens Død blev der næsten aldrig holdt egentlige Skaaltaler, det evnede eller vovede man ikke. Man *sang* alle Skaaler ud efter den endnu kendte gamle Melodi: „Og dette skal være“ o. s. v. Vi Unge, som efterhaanden voksede op og kunde synge, maatte bistaa med Fædrelands-sange og lystige Viser efter eget Valg. Var der saa mange Medlemmer af den nystiftede Sangforening tilstede, at der kunde blive mindst en paa hver Stemme, sang vi 4-stemmige Sange, som dengang var ukendt i de Ældres Kreds.

Efter Punschen var Humøret jo kommet nogle

Grader op, Damerne havde, for manges Vedkommende, siddet og længtes efter Dansen igen, og nu blev der gerne raabt: „Damerne har Ordet en Time!“ Den ene Musiker tog Kornetten frem i Stedet for Violinen, hvad der yderligere forhøjede Danselysten, og de ældre Mænd fra Spillebordene skulde nu ogsaa have „rendt det gale a dem“, saa de blev nu en Tid i Dansesalen, trodsende Damernes Ret til at inklinere, og saa blev alle de gamle Folkedanse gennemgaaet under Højtryk, glade Raab og rigelig Stampen i Gulvet med Støvlehælene. Foruden Seksture og Pærevalse, som alt flere Gange havde været prøvet, var det morsomt at se de Gamle med passende Humør svinge „vor Mor“ og selv tage Del, helst med de vævreste unge Piger, i Opførelsen af: „Kvadrillen“, „Hjerter To“ — „Det lille F.“ — „Firtur med Svejtrit“ — „Okseko“ — „Jødeturen“ — „Holmstrup Firtur“ — „Pigernes Fornøjelse“ o. m. fl., men der var en, som fik et særligt komisk Udfald, jeg er ikke sikker paa, om den hed „at væve Vadmel“. Vi havde nemlig en Slagter ved Navn Carl Hjort, som ikke alene var stiv i at sige Brandere, der just ikke altid var lige vellykkede — hans Kødvogn med en radmager Rallike for kaldte han selv „*Karlsvognen*“ — men han var tillige en ivrig Danser og førte nu an ved denne Dans. Det hele var formet i en lang, sammenhængende Kæde, der begyndte midt paa Gulvet at rulle sig sammen til et stort Nøgle; da dette var gjort, brød Slagteren, som stod inderst, ud med sin Dame, de andre fulgte efter, Haand i Haand, til hele Kæden var rettet ud igen; men saa faar Hjort den barokke Ide at trække afsted med hele Sværmen ind igennem „Mellemstuen“, Dagligstuen, Gangen og

ud i Gaarden omkring Hundehuset og tilbage igen under højkrøstet Latter og Raab, og da man kom op i Dansesalen og afsluttede det vellykkede „Tog“, blev vi enige om, at den Dans skulde hedde: „*Hjortens Flugt*“! den var vi vis paa at kunne beholde for os selv.

Henad Morgenstunden blev der dækket et koldt Bord i den ret rummelige Dagligstue med Flæskesteg, Sylte, Rødbeder, Smør og forskellige Slags Paa-læg med Øl, Snaps og Cognac til Kaffen. Der var jo altid nogen, som skulde hjem til Kreaturerne at gøre Morgengerning. Det kunde dog ikke undgaas, at det første Frokosthold blev trukket op i Dansesalen igen og i Timevis dansede med Overtøj paa; det kaldtes „Træskovalsen“. En Del blev dog ved med Dansen og vilde se „Enden paa Gildet“. Naar det sidste Hold gik til Frokostbordet, var det i Reglen den lyse Dag, og det var gerne de værste Spasmagere, som nu holdt sig til. Deriblandt en 4--5 Stk. af de ældre Gaardmænd, og hvad de kunde finde paa af kaade Streger, er ganske utroligt; det var derfor ikke mindre morsomt at overvære Slutningen end den højtidelige Indledning, endskønt de var saare vidt forskellige. Ved 9—10 Tiden brød de endelig op, uden at man kunde sige, at disse eller nogen af de forud afgaaede Gæster havde været kendelig paavirket af Spiritus.

I de Aar gik hele Fastelavns Uge med Gilder. *Karlene* begyndte om Mandagen, da de allerede fra Formiddagen af i et pyntet, fantastisk Optog drog om fra Gaard til Gaard og „skød Ræven“ med paa-følgende Gilde om Aftenen. *Drengene* kom saa om Tirsdagen, *Husmændene* Onsdag eller Torsdag, og

Gaardmændene altid om Fredagen. Lørdag Aften holdt Karlene „Efterslik“ hos den Mand, hvor Gildet havde staaet. Der spiste de „Levninger“, gjorde det manglende Regnskab op og spillede Kort det meste af Natten.

Det var Drengene fra 10—12 til 16 Aar, som dristede sig til at „tinge“ et saadant Fastelavnsgilde og „løb omkring“ fra Formiddagen, pyntede ud nogenlunde ligesom Karlene. En „Förløber“, der skulde bede om Tilladelse for hans „Herskab“ at træde indenfor, en „Æggestodder“ og hans Kælling med hver sin Kurv til at samle Æg og Flæsk i til Æggekagen, en „Bajads“ med en lille Pose til at gemme de sammentiggede Skillinger i, en „Bedemand“ og selvfølgelig en Spillemand hørte ufravigelig med til et saadant Optog. Da det i Fastelavns Ugen var meget vanskeligt at skaffe Musik til disse mange Gilder, blev jeg i 15—16 Aars Alderen stærkt presset af Drengene til at spille, det ene Aar i Keldstrup og det andet i Stillinge, hvor man begge Steder bød mig 3 Rdl., ligesaa meget som en „rigtig“ Musiker fik, og for saadan en Knægt var det jo mange Penge; jeg trængte netop til et Lommeuhr for at blive en rigtig Karl, hvad Under da, at jeg sagde Ja! Saa traskede jeg fra Gaard til Gaard med ca. en Snes Drengene, blæsende paa min Fløjte (som jeg fik af Jørgen Kristensen) op igennem Gaarden, og paa Violinen spilledes hvert Sted 3—4 Danse i Øverstestuen, hvor Drengene saa svingede Koner og Piger samtidig med, at de grisede Stuerne meget til. Det morede mig at se den Vigtighed, som flere af de ungdommelige Kavalierer kunde lægge for Dagen og søgte at overgaa hinanden i; jeg kunde heller

ikke undgaa at lære den Remse, som „Bedemanden“ afhaspede hvert Sted i renlivet Skoleremsestil, og for Kuriøsitetens Skyld skal jeg gengive den:

„Jeg skal bede Eders Piger fra vores Ka'le,
om at komme i Aften i vort Danselokale!
Øl og Mad det skulle I faa,
Musikken skal alt for Eder gaa;
saa ingen skal stille paa Gulvet staa“.

og saa føjede han til: „Det skal være ude hos Jens Kressen“.

De smaa Piger sagde naturligvis „Ja Tak“! og om Aftenen fik de ogsaa den dejlige Æggekage at smage, samt Flæsk, Sylte og Smørrebrød, alt imellem som de fik adskillige „taktløse“ Rundtenommer paa Gulvet. Jeg maa dog tilføje, at dette ungdommelige Selskab morede sig paa en meget anstændig Maade.

IX.

OVERTRO.

I en stormfuld Novembernat 1859 nedbrændte Stillinge Præstegaard, og denne Nats Rædsler hører til mine alleruhyggeiligste Barndoms minder. Ilden opstod ved 8-Tiden i Staldlængen, der laa mod Vest kun 8—9 Alen fra Kirken og saa tæt op til Møllegaarden, at der fra Tagskæg til Tagskæg ikke var over 5 Al., saa det blev med Rette betragtet som et Vidunder, at Møllegaarden kunde reddes. Havde alt Møllerens Mandskab ikke været paa Benene og i en Fart sat Stiger op til Taget paa den østre Længe og øst Vand ned over de derpaa udbredte Lagener, havde det sikkert heller ikke været muligt. Pladsen imellem Møllegaarden og vores Gaard var tildels opfyldt med Stakke, og da det stadig hed sig: Nu

er der Ild i Møllegaarden! gik Mor og vi Børn i den dødeligste Angst. Vi kunde staa inde i Stuen og se brændende Tækkefoder flyve højt oppe i Luften, og Kirketaarnet, som ogsaa kunde ses fra Stuen, saa ud, som om det var rødglødende. Man frygtede for, at det meste af Byen skulde være gaaet op i Luer, da Stormen fra Begyndelsen var lige vestlig og bar Ildfunker ned mod Skolen og de nærmestliggende Huse, hvor Ilden ogsaa et Par Gange havde antændt uden at faa Lov at brede sig, da der hurtigt samledes Mandskab til at bekæmpe den øjensynlige Fare; men til alt Held drejede Vinden om mod Nordvest og kom derved til at føre Mængder af brændende Tækkehalm ned over de nøgne Marker, og Byen var reddet. Alle Kreaturer brændte, og det var et forfærdende Syn, da jeg Søndag Morgen ved Kirketid listede mig ind ad Kirkeporten og op til de rygende Ruiner, hvor lange Rækker af forkullede Heste- og Kvæggroppe laa og sendte en hæslig Lugt ud omkring i Nærheden. Jeg glemmer aldrig dette Syn, som yderligere fæstnede sig i mit Barnesind, da den nu husvilde Provst Zahle kom gaaende i fuld Ornat, henvendende sig med graadkvalt Stemme og med store Taarer i Øjnene til de tilstedeværende Kirkegængere, der stod alvorlige og betragtede denne Ødelæggelsens Vederstyggelighed, før han saa gik ind i Kirken for at forrette Gudstjeneste. Ildens Opkomst blev aldrig opdaget. Men Spørgsmaalet om Kirkegaardens Udvidelse fandt nu sin Løsning ved hele den store Gaardsplads Inddragelse til „den nye Kirkegaard“, som den hedder den Dag i Dag, og Skellet mellem den ny og den gamle Kirkegaard vil alle Dage blive let kendelig ved den

bratte Sænkning i Terrænet, hvortil den gamle Præstegaard naaede og dannede Kirkemur ved Staldlængens og Konfirmandstuens Vægge, der ikke naaede mere end $1\frac{1}{2}$ Al. op paa den gamle Kirkegaard. Hvor Ligkapellet nu ligger, var det gamle Møddingsted.

Men hvorfor fortæller jeg om dette med den Overskrift? Begivenheden i og for sig kan vel siges at have sin Berettigelse til Omtale med dens Detailler i denne Bog; men den staar tillige i Forbindelse med det, jeg vil fortælle om Overtroen i vor By paa den Tid. Min Far var nemlig Fattigforstander i det daværende Sogneforstanderskab, hvor Sognepræsten var „født“ Formand, og den „Fattiguddeling“ i Naturalier, som hidtil havde foregaaet i Præstegaarden, blev nu henlagt til vor rummelige Maskinlo, og derved lærte jeg at kende en stor Del „Fattiglemmer“, hvoriblandt ikke faa var Originaler med mærkelige Øgenavne, som Folk var slemme til at prakke hverandre paa og især fattige Mennesker.

Min Fars flittige Bogføring kommer ogsaa her min Hukommelse stærkt til Hjælp.

I hans Lommebog findes en fuldstændig „Plan til de Fattiges Forsørgelse i Aaret 1861“. Et udførligt Navneregister med, hvad hver især af de forsørgelsesberettigede skal have i Penge og Kornvarer. Det begynder med, at „Jens Tørrekande“ skal have 20 Skp. Rug, 24 Skp. Byg og 12 Rdl. Disse Tal varierer i en lang Række efter Familiens Størrelse, og Uddelingen fandt vistnok Sted 4 Gange om Aaret, hvad alle Tallene tyder paa, idet de kan gaa op i 4. De kornydende mødte Dagen før Uddelingen med den Del af det paalignede Korn, som Forstander-

skabet skulde være med at modtage, og de Fattige mødte med deres Poser til Rug og Byg, som det sikkert har været et stort Arbejde at ordne, ikke mindst for Fattigforstanderen. I Gaarden holdt Møllerens store Vogn, som efterhaanden fyldtes til et Toplæs med disse mange smaa Poser. En interessant Oplysning findes lige bagefter Forsørgelsesplanen, hvori det hedder „Fattigligningen for 1861 er lignet med 2 Rdl. pr. Td. Hartkorn. Sæden til de Fattiges Forplejning er 72 Tdr. Rug og 55 Tdr. Byg og 423 Rdl. Den samlede Ligningssum udgør alene til Fattigvæsenet 1759 Rdl. 93 Sk.“

Jeg skal efter Lommebogen opnotere nogle af de mærkeligste Navne, hvis Bærere jeg lærte at kende, dels ved disse Uddelinger og dels ved deres mange Klager og Plagerier hos min Far. Det var især dem, der boede i Stillinge Fattighus, som jævnlig havde noget at andrage om: Huer, Lin, Sengetøj o. l.

Foruden den nævnte „Tørrekande“ lød Fortegnelsen paa: „Stor-Maren“, „Spillekaren“, „Prøjsermaren“, „Hønglars“, „Kristian Corel“, „Bidseranko“, „Kejte-Maren“, „Kirsten Per Greisen“; disse sidste to gjaldt for at være rigtige Hekse, som gav Anledning til meget Spektakel i Fattighuset, saa de ligefrem kom og klagede over *Forgørelse* saa af dette og saa af hint, og stjal Brændsel fra hinanden gjorde de til Stadighed, saa Far tidt blev hentet derned. Flere af Mændene var flhv. Tugthuskandidater, og et Par af disse „gik paa Omgang“, d. v. s. de skulde være en Dag paa Sted hos Gaardmændene, hvor de skulde tage Del i Gaardens Arbejde for Føde og 8 Sk. Iblandt disse var „Hønglars“, som havde været i Slaveriet nogle Aar, og han var meget gram til at

fortælle Spøgelseshistorier, saa vi Børn om Aftenen næppe turde gaa ind i en anden Stue, hvor der ikke var Lys, og det hjalp kun lidt, at Mor sagde, at vi ikke skulde tro paa saadanne „gamle Løgnehistorier“. Han fortalte ogsaa godt Eventyr, og jeg opdagede senere, at der var af H. C. Andersens imellem, og undrede mig over, om han muligvis havde lært dem i Straffeanstalten. Da „Kejte-Maren“ samme Aar døde, blev det rent galt med Spøgeri i Fattighuset; hvad der nu gik for sig af Buldren og Smækken med alle Døre, trodser enhver Beskrivelse. Som Repræsentant for samtlige Beboere kommer da „Per Greisen“, et af de mest skrækkindjagende Individier, jeg nogensinde har set og hørt, en krumbøjet Oldingeskikkelse med snavset, hvidgraat Haar og Fuldskæg, rødkantede, rindende Øjne, stærkt fremstaaende Kindben og en stor, hængende Undermund, der var sort af Skraatobak, han lignede mere en gal Tyr end et Menneske, og hans Organ var ogsaa som hule Brøl fra et Rovdyr; ja det er slet ingen overdreven Beskrivelse af den gamle Forbrydertype, som han tillige var, saa det var intet Under, at vi Børn trak os saa langt tilbage i Stuen, som vi kunde komme. Og hvad tror man saa, hans Ærinde gik ud paa? Jo, han havde været inde paa Kirkegaarden og opdaget et *Hul* paa „Kejte-Marens“ Grav, og nu var det jo let at regne ud, at „den forbandede Kælling“ krøb op af Hullet om Natten og hjemsøgte alle de stakkels „*uskyldige*“ Mennesker, der boede i Fattighuset. „Og I maa nutte tro, a hun æ mere kejthaaned, end a hun ka naa aa faa slaved alle di Potter og Kopper i Mas, som a vi haar dernøre; men je ville blot be Dig om, Jens Andersen, a Du ville la mæ

faa saamejed som en Pæl *Hørfrø* te aa smide nær i Hullet, saa ska hun — saa bandede han en dyr Ed — nok komme te aa blive, hvor hun er“. Far maatte beklage, at han ikke havde Hørfrø for Tiden; men hvis han kunde bruge lidt Rug, som Far havde hørt ogsaa var godt, saa skulde han gerne faa det. Jo det mente da Per ogsaa kunde gaa an, og saa gik de ned i Tærskeloen hos Husmændene, der „braadede“ Rug af, og her gav Far ham et Kræmmerhus fuldt af Rug, nærmest for at slippe af med den uhyggelige Person, som alle Mennesker gik afvejen for, og mens denne tilfreds stolprede ud af Porten og ind paa Kirkegaarden, kom Far ind i Stuen igen, bristefærdig af Latter over denne pudsige Historie, som han dog straks gjorde os begribelig, ingensomhelst Betydning vilde faa hverken for Maren i Graven eller Beboerne i Fattighuset.

Mine Forældre troede ikke paa noget overnaturligt. Hvad mig angaar, da var jeg jo et „Søndagsbarn“, eftersom jeg er født Paaskemorgen 1850 og saaledes efter Folkesnakken skulde være særlig skikket til at se Spøgeri og Genfærd, men jeg har dog aldrig været saa heldig — eller skal jeg sige uheldig — at opdage noget mystisk; ja jeg har et Par Gange set *Lygtemænd* ude i vor Mose; men det var, efter at jeg havde været paa „Hindholm“ og studeret Kemi med Fosfordampe, saa det gjorde mig ikke urolig. Derimod kunde Overtroen nok give sig forskellige Udslag blandt flere af vore Tjenestefolk. Vor gamle Hans Larsen skulde f. Eks. altid til Fyr-aften efter Brugen af Le give denne et Par lange, lette Strøg med Strygespaanen, inden vi gik hjem. Spurgte vi ham saa ad, hvad det skulde være godt

for, da han dog skulde have Leen sleben imorgen, inden den skulde bruges igen, saa klemte han bare Munden sammen og fnisede uden at ville give noget Svar; men vi vidste jo godt, at det skulde forhindre Heksene i at ride paa den om Natten, saa den aldrig kunde skære ordentlig mere. En anden Husmand *spyttede* altid omhyggeligt paa de gamle Træskoviske, førend han kastede dem væk; men det kunde jeg ikke faa at vide hvorfor. Den tykke Hans med Tordenvejret, som jeg har fortalt om, glemte aldrig, naar han skar Pilefløjter, at spytte paa de afbrækkede Ender. Det gav Held, sagde han, og jeg fulgte altid den Metode i mine Drengear, saa den var ganske fastgroet hos mig endnu, da jeg skar Fløjter til mine egne Dreng, ja jeg har grebet mig selv i som Bedstefar, at jeg ikke var langt fra at spytte paa Stumperne, naar jeg skulde glæde mine Børnebørn med Fløjter. Vi havde ogsaa en Karl, som, naar han skulde skære Brød til Middagen — og det hørte jo med til Forkarlens Pligter dengang — altid ridsede et Kors paa Enden af et nyt Brød, førend han begyndte at skære „Stumber“ ud. Dette var jo altsammen Smaating og gjaldt uoplyste, enfoldige Mennesker; men det, jeg nu skal fortælle, er af en mere betænkelig Art, fordi det er passeret for vel oplyste, alvorligt tænkende Mennesker. Det første Tilfælde er mere end en Gang fortalt mig af min afdøde Ungdomsven, Gmd. Jens Peder Kristensen, Østerstilinge, hvem jeg ogsaa har omtalt i mine Erindringer om „Hindholt“ (1921). Han var nemlig fuldt og fast overbevist om, at der i flere Aar færdedes Gengangere i hans Fødegaard. De viste sig som „Bankeander“ i Huggehuset ved Midnats-

tid, naar nogle af Gaardens Folk paa den Tid kom hjem. Han selv og hans Bror har gentagne Gange ved deres Hjemkomst staaet udenfor Huggehuset og hørt paa den taktfaste Banken, hvorefter de har tændt en Lygte og er gaaet derind uden dog at finde noget-somhelst; men Bankningen hørte straks op. Hvad der ikke er mindre besynderligt, er, at man havde en for mange Aar siden afdød Slægtning mistænkt for disse natlige Bedrifter. Et andet mærkeligt Tilfælde passerede i Nabobyen Kjeldstrup i 1864 under Krigen og blev mig meddelt af en anden god Ven, der ogsaa var baade en oplyst ung Mand og en dyb alvorlig Kristen. Det var i et Hus i Gassekjær, hvor der boede en ung Kone, hvis Mand var indkaldt til Hæren, at der d. 2. Februar (under Slaget ved Mysunde) om Natten blev et saa forfærdeligt Bulder i Huset, der lød som Kanontorden, og Dørene smældede uafbrudt, saa Konen ikke turde være i Huset. Hun var — saavidt jeg husker — netop Søster til min Hjemmelsmand, og for Paalideligheden af Historien kunde denne derfor saameget sikrere garantere. Da Tabslisterne fra Slaget nogle Dage senere blev offentliggjort, var den omtalte Mand opført blandt de „Savnede“, og han blev aldrig fundet, hverken død eller levende.

I Efteraaret 1871, da vi 4 unge Hindholmere skulde paabegynde vor Aftenskole, som ogsaa er omtalt i mine forannævnte Minder, havde J. P. Kristensen og jeg aftalt at mødes hos vor unge Kapellan, Pastor Tobiesen, en Aftenstund paa hans Bopæl i Gassekjær for at formaa ham til at holde nogle enkelte Foredrag i vor Skole, som vi vidste han interesserede sig levende for. Medens vi sidder i fortrolig Sam-

tale om dette vort Yndlingsthema, træder den samme unge Mand, som havde fortalt mig om Genfærdet i Gassekær, ind ad Døren, og med et meget alvorligt Ansigt bad han om at tale med Præsten. Da denne spurgte, om det skulde være under 4 Øjne, svarede — lad os kalde min anden Ven P. J. —, at det behøvedes ikke, nu han havde set, hvem vi var, maatte vi gerne være tilstede. Vi var jo alle tre flittige Tilhørere hos vor afholdte unge Præst, saavel i Kirken som ved hans Aftenmøder i Skolerne. Og hvad fik vi saa at høre? P. J. havde den foregaaende Aften i et meget *klart Maaneskin* med en Kammerat spaseret paa Vejen fra Kjeldstrup til Hyldemarken og der mødt en gammel Kone, som begge straks genkendte som den savnede Soldats Mor. Hun var *død og begravet* for nogle Dage siden, og det var derfor ikke underligt, at de forfærdede standsede, trykkede sig ind til hinanden, idet de veg til Side for hende, inden hun var naaet hen udfor dem og viste sig for *dem begge* i det klare Maaneskin, ganske som hun havde gaaet og staaet i sit Hverdagstøj, og som de begge havde set hende med saa mange Gange. Da hun var lige ved dem, slog P. J. et Kors for sig og i samme nu forsvandt Skikkelsen, medens de to unge Karle stod som fastnaglet til Stedet. Da de havde været to om dette sælsomme Optrin, og begge var fuldtud paalidelige Karakterer, lod Sagen sig ikke bortforklare, og vi var alle 3 meget spændte paa, hvorledes Præsten vilde forklare dette Mysterium. Han tøvede noget med Svaret, og vi mærkede tydeligt, at han helst vilde undgaa at svare; men da P. J. havde handlet ret i at henvende sig til sin Præst i et saadant Tilfælde, maatte det frem: „Ja vi ken-

der jo lidt eller intet til *de dødes Rige*, og jeg tør ikke benægte Muligheden af, at de Afdøde under visse Omstændigheder faar Lov at vise sig igen!"

X.

OVERTAGELSE AF MIN FÆDRENEGAARD.

Min Far døde uventet og pludselig under en Gigtfieber d. 3. April 1877. Min Mor fik Lov at sidde i uskiftet Bo indtil videre. Vi var endnu fire Søskende hjemme, to Søstre, min Bror og jeg. Den gamle Bedstemor levede endnu, nydende sin store Aftægt, og havde altsaa, som Far for mange Aar siden anede, overlevet ham, og selvfølgelig var dette en stor Hindring for os Børn for at komme til at skifte og dele. Endelig Aaret efter, i Maj 1878, lukkede den Gamle sine Øjne i Døden efterat at have nydt Aftægt i 30 Aar. Mine Søstre var forlovet; den ene var ældre og den anden lidt yngre, end jeg, der selv var 28 Aar og havde været forlovet i 2 $\frac{1}{2}$ Aar; da saa „Banen“ endelig var fri, blev vi med vor Mor let enige om at sammenkalde et Familieraad, hvor vi i Forening kunde forhandle om en for alle Parter tilfredsstillende Ordning. Min Farbror og Morbror var tilkaldt som Raadgivere og Mæglere under de flere ret vanskelige Spørgsmaals Løsning. Far havde et Par Aar i Forvejen i en Samtale med Mor udtalt som sin Mening, at med den Værdi, som han i Øjeblikket ville sætte Gaarden med Besætning og Inventar til, fraregnet Gælden, vilde der ved en retfærdig Deling kunne blive ca. 6000 Kr. i Kontanter eller fast Ejendom til hver af de 8 Arvinger. Dette blev benyttet som Forhandlingsgrundlag, og skønt det var for højt regnet, blev det dog stærkt

fastholdt af mine gifte Svogre, at det var umuligt at komme bort derfra, især da Talen var om, at min Bror og jeg skulde overtage og dele Gaarden. Resultatet blev derfor ogsaa dette, at vi Brødre skulde dele Ejendommen efter Hartkorn med dens „Herligheder“ og dens Byrder, hvilke sidste fornemmelig bestod i at udbetale de Søstre, som intet havde modtaget andet end Udstyr, hver 6000 Kr. og de 2 sidste Bryllup tillige. Den ældste Søster havde i 1865 med sin Mand overtaget de 7 Tdr. L. af Præsteparcellen, som der den Gang blev opført tilsvarende nye Bygninger paa; ved Skiftet nu fik de overdraget de andre 7 Tdr. L. imod at medtage den derpaa hvilende Gæld af 2500 Kr. Saa var der dog 5 Søstre tilbage, som tilsammen skulde modtage 28000 Kr. Aftægtsbolig blev indrettet til Mor med 2 Værelser ved at rydde Bagerovnen ud, og da min Bror og jeg havde delt alt lige, Gæld, Aftægt, Besætning, Bohave og *Assurancesummen* af Gaarden, det sidste til Hjælp for Bebyggelse af hans Jord, altsammen i broderlig Forstaaelse og Venskab, var vi spændt for med en Prioritetsgæld hver paa sin halve Gaard af ca. 20,000 Kr. Ganske vist var der 105 Tdr. Land at dele, hvoraf min Bror fik ca. 30 Tdr. Land af Hovedlodden, medens jeg kun fik 26, grundet paa den ekstra gode Bonitering paa Hovedparcellen, men Udlodden, som jeg tidligere har beskrevet som udelukkende bestaaende af Sand og Mosejord, alt uopdyrket, kunde vi ikke dengang sætte til stor Værdi. Der var heller kun 1, skriver een Tønde Hartkorn paa de 49 Tdr. Land, som vi efter Skøn lod Landinspektøren dele saaledes, at de blev lige gode, hvorefter vi trak Lod om dem, hvorved

jeg fik den med Huset, som vor gamle Hans Larsen beboede.

Det var strenge Vilkaar, vi to Brødre var indgaaet paa, om det end kunde siges, at vi ikke havde faaet mindre, maaske ogsaa lidt større Arvepart end

L. P. Jensen og Hustru.

vore Søstre, hvis vi straks, inden de gode Tider i 70erne havde kulmineret, havde gjort vore Ejendele i Penge; men det var jo ikke Meningen, og vi selv, saavel som den øvrige Familie, glædedes ved den trufne Ordning, som i alle Fald foreløbig aabnede Udsigt til, trods de mange Søkende, at Gaarden kunde

blive i Slægtens Besiddelse. Nu gjaldt det altsaa om at vise, hvad vi duede til.

Fra 1. August indtraadte jeg som Ejendomsbesidder, og den 13. September holdt jeg Bryllup med min Forlovede *Michaeline Mortensen*, Datter af en i 1841 indvandret langelandsk Familie, Gaardejer *Morten Jensen*, Rødstensgaard i Holmstrup ved Slagelse, intelligente og oplyste Bønderfolk. Manden var en meget praktisk og dygtig Landmand, der hurtig ved Mergling og stærk Tilførsel af fed Staldgødning fra det nærliggende Slagelse fik sat Jorden i ypperlig Stand, og Konen, en prægtig Type paa en Gaardmandskone, havde været Mejerske paa en mindre Herregaard, hvor hun tillige havde lært baade den finere og grovere Madlavning, saa hun kunde sine Ting tilgavns, og i Løbet af en kortere Aarrække arbejdede Ægteparret sig op til jævn Velstand. Det var et hyggeligt og overmaade gæstfrit Hjem, som tog lige venligt mod høje og lave, og hvori deres 5 Børn, 3 Sønner og 2 Døtre fik en god Opdragelse og især blev vænnet godt til alt Slags Arbejde, saavel det lette, som det strenge.

Fra dette Hjem, hvor Børnene medbragte gode Betingelser for selv at danne nye Hjem, hentede jeg altsaa min Brud, der vel var lille og spinkel, men foruden god Oplysning og Begavelse samt musikalske Færdigheder medbragte et Par flittige og øvede Hænder, saa vi med frejdigt Haab og godt Mod kunde begynde vort Samliv paa „Stervbogaard“.

Det var mig forud klart, at vi ikke kunde nøjes med at drive Gaarden i den gamle Stil, og da min Hustru i flere Aar under sin dygtige Mors Ledelse havde passet det temmelig store Mejeri hjemme og

var bleven flink heri, var min første Tanke at slaa ind paa en stærkere Fodring og den deraf følgende moderne Behandling af Mælken. Vi havde en god Mælkekælder, hvor jeg med egen Haand murede en Vandbeholder af Cement, lagde en Ledning af glaserede Rør fra Brønden, saa Vandet kunde pumpes derind i Beholderen og lukkes ud for hver Dag, og købte saa 5—6 Kølere af Blik, hvori Mælken skulde staa og afkøles i det udmærkede, kolde Vand fra den dybe Brønd, fremhjulpet om Sommeren ved Is. Jeg anskaffede en Hestekærne, som jeg ogsaa selv byggede et Skur til, saa en Rem fra Maskinloen kunde sætte Kærnen i Forbindelse med Omgangen. Herved havde min Kone nu et godt Herredømme over Mælk og Smør, som hun forstod at lave saa godt, at vi ved at slaa det i Ottinger og sende det til København fik Prisen efter „Herregaardssmørs“ Notering, som dengang stod højt over „Bøndersmør“; det gik altsammen godt, indtil Andelsmejeriet kom i 1887.

Jeg maatte anskaffe en ny indvendig Tærskemaskine, da den gamle fra 1856 langtfra var tidssvarende mere. Ogsaa nye Markredskaber tiltrængtes haardt for en mere rationel Behandling af Jorden: „Foghs Patentharve“, Ringtromle, en Dobbeltplow, hvor jeg med mine 3 Heste for kunde pløje lige saa meget som 2 Mand med 4 Heste. Jeg inddelte min Jord i 8 Skifter paa ca. 3 Tdr. Land hvert og lagde mig i det hele taget efter at drive et moderne Landbrug, som nu var begyndt at komme frem alle Vegne, med stærk udvidet Roedyrkning og de dertil hørende Maskiner og Redskaber. Det gammel-dags Kornsalg havde udspillet sin Rolle og gav for

lidt Indtægter og udpinte Jorden, og jeg saa straks paa mit Regnskab, som jeg selvfølgelig havde begyndt at føre til Fuldkommenhed, at jeg ikke kunde skaffe „Balance“ uden nye Kulturer. Min Mark var slem til at give Agerkaal, og Halvbrakken og et helt Skifte med Roer var ikke tilstrækkelig til at udrydde den. I Omdriften indlagde jeg saa en Mark til Frøavl (Roefrø og Agerheire, der er en 1-aarig Græsplante) og efterhaanden fik jeg Bugt med Agerkaalen og samtidig et godt Udbytte af Frø, som endnu ikke var meget kendt i almindelige Landbrug. Min „kære, stadige Tanke“ var dog ligestraks at vinde *nyt Land* paa min store Udlod. Paa min Part deraf havde jeg 12 Tdr. L. Mose, som jeg ventede mig meget af, naar Vandet blot kunde ledes ud og holdes ude. Som den var, kunde der kun avles nogle flere eller færre Læs daarligt, svovlet Hø og Græsning til en 4—5 Unghøveder, og det var dog altfor lidt i Forhold til, hvad der maatte kunne avles, naar Mosen kunde tørlægges. De 9 Tdr. L. Sandjord og 2 Tdr. L. Rørskær, hvor det ca. $\frac{3}{4}$ Al. tykke Lag Tørvejord var skaaret op til Tørv, regnede jeg slet ikke med.

Det gik dog baade lettere og hurtigere for mig at faa denne Tanke realiseret, end jeg havde tænkt. Der laa jo over 100 Tdr. Land Mose af samme Slags som min og anden lavtliggende Jord, som led af Vandet, og kunde vise sig som et helt Hav til ind i April eller Maj, og hvor alle Byens Gaardmænd og mange af Udflytterne havde deres Parter, som de ligesaa lidt kunde udnytte, som jeg med min Part. Vandet fra dette store Areal skulde nemlig løbe en Omvej af henved $\frac{1}{2}$ Mil og uden synderlig Fald, før

det naaede ud i Storebælt, medens det ved en Gennemgravning og Rørledning gennem den højtliggende „Long“ med „idel“ Sand kunde nøjes med at løbe 5—600 Alen. Her laa Chancerne i et Pionérarbejde for mig, om det kunde lykkes mig at overbevise samtlige Lodsejere om den store Fordel enhver af dem vilde faa, om de vilde tage Del i Udgifterne ved denne *Tørlægning af Stillinge Mose*.

Samme Efteraar, som jeg var bleven „Mand paa Gaarden“, kom Turen til mig at være Oldemand. Jeg har jo forklaret, hvad *det* betød, og jeg besluttede, at *nu* maatte det briste eller bære. Jeg har ogsaa i Afhandlingen om „Hindholm“ fortalt om mine Forsøg som Landmaaler efter min Hjemkomst fra Skolen, hvorledes jeg selv lavede Kæde, Stokke, Vinkelspejl, Nivellerinstrument og Tavle, alt primitivt, men brugbart, og nu skulde min „Kunst“ for Alvor staa sin Prøve ved at foretage et Nivelliment med Tegning og Overslag, som jeg agtede at forelægge Bymændene ved Tiendegildet den første Gang, jeg selv mødtes med dem som Medlem af Bylavet.

I Bevidstheden om, at jeg havde mine Papirer i Orden, greb jeg Sagen an i det rette Øjeblik, hvor jeg med saa klare Ord og efter varmeste Overbevisning søgte, saa godt som jeg evnede, at faa dem Alle med ind paa mit Projekt, og til min store Glæde lykkedes det over al Forventning. Der var kun *en*, der gjorde Modstand, da vi skulde fordele Udgifterne i Portioner efter Parthavernes Arealer; men nogle af de Mænd, som var ligefrem begejstrede for Planen, pressede ham saa stærkt, at han ikke kunde slippe, og da hver havde faaet sit Portionsantal fastslaaet, havde jeg paa en i Forvejen affattet Deklara-

tion blot at forelægge denne til Underskrift af hver enkelt, som deri heftede for sin Part af Udgiften, hvilket saa skete, og jeg tror, at dette satte Humøret adskillige Grader op hos Flertallet den Aften. Jeg regnede med, at de Vandmasser, som skulde passere denne Rørledning, vilde kræve en Lysning af mindst 18 Tom., hvortil Kilerør vilde være mest praktisk, og da jeg paa et Teglværk i Korsør havde erkyndiget mig om Prisen paa disse, og tillige forhørt mig hos en kendt Dræningsgraver om hans Fordring for Arbejdet, kunde jeg med nogenlunde Sikkerhed kalkulere det hele til 7 a 800 Kr., hvad alle fandt var meget billigt i Forhold til Nyttevirkningen deraf. Gennemgravningen var paa det højeste Sted $5\frac{1}{2}$ Al., saa vi maatte levere Vognfjæller til Afstivning af den sandede Jord, medens Dræningsgraveren tog et Stykke for ad Gangen og gjorde dette færdig, før et nyt kunde paabegyndes. Skønt jeg foroven for hver 50 Alen havde sat en „Pløk“, som angav Dybden og hvorved vi 2 Parthavere, som skulde tilse Arbejdet, kunde kontrollere, om den rette Dybde var der, saa viste det sig dog, at Manden ikke havde den rette Forstaaelse af at bruge Vaterpas, og immer kom for højt op med Rørene og maatte gøre det om igen, saa det blev ikke saa godt udført, som det kunde have været; men dog saa godt, at Mosen blev fuldstændig tørlagt og kunde nu tages under Plov.

Det var svært første Gang at skrællepløje den gamle, sejge Grønsvær, saa en god Fil maatte stadig anvendes for at holde Plovskæret fuldstændig skarpt, saa det kom jo ikke paa en Gang med at faa de 12 Tdr. L. i nogenlunde Orden til at saa Korn i.

Min Bror og jeg anskaffede i Fællesskab en „Tallerkenharve“, som viste sig udmærket til at skære og pusle de seje Græstørv, og da jeg lod grave dybe Grøfter imellem de 4 Skifter, som jeg inddelte det i, og førte den opgravede Jord, der bestod af Sand og Ler, ud over det løse Tørvelag, vandt dette lidt efter lidt i Fasthed, saa det kunde lade sig ordentlig behandle af andre Redskaber, og nu kunde jeg avle baade Hvede, Byg, *gul Sennop* (der især gav gode Afgrøder) og Runkelroer. Det værste Ukrud var Pileurter, som dog ved rationel Behandling lidt efter lidt forsvandt.

Som Frøavler kom jeg hurtig efter, at her maatte være en ypperlig Jordbund for *Engsvingel*, og efterhaanden som et Skifte havde givet et Par Kornafgrøder, blev det lagt ud med ren Engsvingel, der viste sig at kunne give Frø for 2 à 300 Kr. pr. Td. L. og en udmærket Eftergræsning til Ungkvæg. Efterhaanden som Mosen kom i Kultur, blev Frøavlen af Engsvingel, som paa den Tid kostede over 50 Øre pr. Pund, min Hovedindtægt af Udlodden. Den gule Sennop vedblev jeg ogsaa længe at dyrke. Det viste sig saaledes ikke alene for mig, men for samtlige Lodsejere, at de 700 Kr., som denne Afvanding havde kostet, var vel anvendte, og vi fik heller aldrig Mosen oversvømmet mere, men kunde altid, i et ikke altfor fugtigt Foraar, komme til at behandle Jorden i rette Tid.

Min unge Hustru var glad ved sammen med mig at fortsætte Livet paa Stervbogaard i samme kristelige Aand, som jeg var vant til, og til Styrkelse af vort Aandsliv var vi saa heldige nu til Stadighed at faa unge Kapellaner, som virkeligt havde noget at

byde paa i Kirken, hvor vi saa gerne og glade næsten hver Søndag søgte ind, naar de dejlige, kraftige Malmtoner lød fra Kirketaarnet og rungede lige ind i vore Stuer. Ja, hvor har jeg lige fra Barn elsket disse Toner, baade naar de lød som Morgen- og Aftensang, med paafølgende Bedeslag, og især naar de kimede Højtiderne ind. Alene Savnet deraf og af Kirkens umiddelbare Nærhed har trykket mig meget, siden vi forlod Stillinge. Men iøvrigt levede vi „et jævnt og virksomt, muntret Liv“. Skønt vi Aaret efter Brylluppet fik det første Barn, og derefter næsten et hvert Aar, kunde min Hustru dog om Søndagen eller i Skumringen faa Tid til med sin kraftige Sangstemme til Klaverspil at gøre det hyggeligt og fornøjeligt i vort smukke Hjem.

Ofte morede vi os selv og vore Gæster med at spille sammen paa Klaver og Violin. Sang og Musik har altid været sat overordentligt højt i vor Slægt, og ser ud til at ville vedblive dermed. 3 af vore 4 Døtre er fra Børn opdraget og uddannet i Musik og Sang, vore 2 Sønners Hustruer er ogsaa flinke i Pianospil, og i alle disse Hjem, hvor der er Børn, fortsættes paa samme Maade i 3die Slægtled. Af en kraftig Sangforening, som blev oprettet i mine Ungkarledage, vedblev jeg ogsaa at tage Del i Ledelsen flere Aar efter som Gaardmand. I den værste politiske Kamptid i 80erne, da Regeringen forbød at benytte Skolerne til nogen Slags Møder, opstod, som bekendt, næsten et Forsamlingshus i hvert Sogn, somme Steder endogsaa 2, og vi fik da ogsaa et Forsamlingshus i Kr. Stillinge, og samtidig dermed en Foredragsforening, som J. P. Christensen og jeg lagde os i Selen for at faa oprettet og i en Aarrække

skiftedes til at lede, hvad der egentlig i de Aar ikke var saa vanskeligt; Folk mødte talrigt, man vilde gerne høre gode, *folkelige* Foredrag, — politiske befattede vi os ikke med — og Gaardmændene var villige til at køre med og huse Foredragsholderne. Senere blev man sløve, stædige eller blaserede iblandt de bosiddende, og det var svært i Begyndelsen af det ny Aarhundrede at holde Liv i disse Foreninger, som nu næsten udelukkende bestod af unge Mennesker med det lave Medlemsbidrag af 50 Øre aarligt.

Da jeg jo heller ikke kunde undgaa at modtage adskillige kommunale Hverv, var min Fritid gerne godt optaget. Min bedste Fornøjelse om Hverdagens i Vintertiden var dog at arbejde i Værkstedet. Det lykkedes mig efter Tegning at lave en *Bredsaamaskine* med Hjul og det hele, hvortil jeg — selvfølgelig med Smedens Hjælp — ogsaa lavede en Saakasse til Frø, og den gjorde sine Ting meget tilfredsstillende. Endelig kunde jeg ogsaa bruge den som *Hesterive*, og det var en stor Fordel at bruge den i Stedet for den gamle „Slæberive“, som man skulde standse og rykke tilbage, naar Indholdet skulde tømmes, ja jeg kunde ogsaa med Fordel rive Græsfrø ned med den efter Ringtrømlen.

Foruden Græsfrøavl, som jeg med Held havde praktiseret nogle Aar, var jeg meget lydhør for anbefalinger i „Vort Landbrug“ til at indføre en intensiv *Sommerstaldfodring*, tildels ved Hjælp af *rad-saaede* Grønafgrøder, og dertil bl. a. at anvende *Majs*. Paa den kraftigste og reneste Jord forsøgte jeg med Majs paa $\frac{1}{2}$ Td. L. Foraaret var lidt koldt, og det varede længe, inden Frøet kom op; enten var Kærnerne ikke nær alle spiredygtige, eller de er

raadnede i den kolde Jord, thi der blev altfor mange og store Spring. Da Varmen endelig kom, var det højst interessant at se, hvor de Planter, som var kommet frem, baade løb i Vejret og bredte sig; ca. 3—4 Al. i Højden stod Afgrøden som en lille Skov og vakte ligefrem Opsigt blandt de vejfarende, da jeg saa begyndte at fodre med dem. Det var drøjere at fodre med, end jeg havde troet, og de tommetykke Stængler gik i Køerne som Roer, med Knasen og Bulder. Selve Staldfodringen var rentabel nok, men ikke med Majs; den gav for lidt i Foderværdi. Paa samme Tid blev det fra anden Side ogsaa anbefalet Landmændene at dyrke *Tomater* i det store til Eksport. En Pjece med udførlig Anvisning blev givet Dyrkerne, og jeg lagde ogsaa i en Indhegning af ca. 2 Skp. Land for med dette Forsøg. Man skulde have dertil særlig indrettede Kasser, hvor Frugten, hver enkelt indpakket i fint, tyndt Papir, i halvmoden Tilstand, skulde pakkes ned i og gennem en *Bestyrelse* sendes til England. Det kostede meget Arbejde at passe dem fra først til sidst, og naar Regnskabet for dem kom hjem, gav det gerne minus.

I 2 Aar vedblev jeg dog dermed, men holdt saa op, da det viste sig, at flere Tomater var raadnet op paa Vejen til England. Bedre gik det med Dyrkning af Agurker i Marken, hvorfra jeg kørte i Læssevis til Slagelse Torv og tog mange Penge hjem for. Jeg skulde jo vedblivende anstrenge mig med nye Indtægtskilder, da Børneflokken voksede og krævede forøgede Indtægter, samtidig med at en Landbrugskrise var godt begyndt. Fra 1880 havde de høje Ejendomspriser kulmineret, fremkaldt ved de nedadgaaende Priser paa de forædlede Landbrugs-

produkter. I Midten af 80erne var Smørret for vort Vedkommende gaaet ned fra 1 Kr. til 75 à 80 Øre pr. Pund, og mit Regnskab viser endvidere, at jeg kort før Andelssvineslagteriet i Slagelse kom op, har maattet sælge Svin til 19 Øre pr. P. levende Vægt, saa jeg kunde komme hjem med 34—38 Kr. for en Slagterigris.

I Jylland begyndte Andelsbevægelsen blandt Landmændene nu at tage Fart. Fra 1885 knejste ikke faa Dampskorstene op i Horisonten derovre, og derfra forplantede Bevægelsen sig med rivende Fart til Øerne. Allerede 1887 i August Maaned stod Stillinge Andelsmejeri fiiks og færdig lige udenfor min Have, vest for Gaarden, hvor jeg havde solgt Jorden dertil. Man havde valgt denne Plads, hvor 4 Sogneveje løber sammen og hvor man ventede at finde tilstrækkeligt Vand, hvilket ogsaa tildels lykkedes. Jeg var selv ivrig for dette Foretagende, da jeg og flere havde overbevist os om Rentabiliteten andre Steder fra, saa jeg var let at forhandle med om de 2 Skp. L., der fordredes, idet jeg forudsaa den Fordel, det maatte være at ligge saa tæt op af Mejeriet. Man blev straks enig om paa den første Generalforsamling at afregne Mælken efter Fædtindhold og dertil benytte Docent N. J. Fjords Tabeller. Der opstod herved den Vanskelighed, at den antagne Mejeribestyrelse, der var uddannet paa en Herregaard, ligesom andre Mejerister paa den Tid — man havde jo endnu ingen Mejeriskoler — ikke turde paatage sig at føre dette Regnskab, hvorfor jeg efter flere Opfordringer endelig lovede at prøve paa, om jeg var i Stand til at sætte mig ind i dette Tabelværk og føre et forsvareligt Regnskab derefter, og man bød mig en Be-

taling af 350 Kr. aarlig „med Udsigt til Paalæg“, naar jeg bare vilde sætte det i Gang. I en 8 Dages Tid, før Mejeriet skulde begynde sin Virksomhed, ofrede jeg min Middagssøvn for at udrede Traadene i dette temmelig indviklede Forsøgsværk, og det lykkedes mig tilsidst at faa fat i den rigtige Ende, saa jeg kunde danne Rammerne og fremskaffe Hovedbog, Kontrolbog og Kontrabøger, alt med den rette Inddeling.

Skønt vi med vore ca. 200 Andelshavere, som der kun var til at begynde med, slap fri for den Kamp, det kostede mange andre Steder, hvor der var begyndt med ens Pris for al Mælk, at forandre denne Uretfærdighed om til Kvalitetsbetaling, saaledes som vi altsaa havde det, saa undgik vi dog heller ikke vore „Børnesygdomme“. Da der ved Kontrolleringen og den derefter rettede Afregning, som foregik hver Maaned, kunde vise sig en Forskel paa Flødeprocenten fra 3 til 8 à 9, ja enkelte op til 11, opstod der Misundelse og Mistro, naar de ved Udbetalingen stod og sammenlignede hinandens Regnskaber. Det var særlig de smaa Leverandører med 1 à 2 Køer, der som „gammelmalkende“ kom op paa disse høje Procenter, som de større Leverandører jo aldrig nær kunde komme op til. 4 à 5 % var det almindelige, og nu paastod disse, at denne fede Mælk var „tung“ og gav daarligt Smør. Forklaringen laa simpelthen deri, at med en større Besætning blandedes „nybæredes“ og gammelmalkende Køers Mælk sammen, saa den store Forskel udjævnedes.

Efter Fjords Tabeller var 8 pCt. Fløde den højeste, der gaves Betaling for, men det syntes de Mis-

fornøjede ogsaa var alt for meget; det kunde jo blive mer end den dobbelte Pris for denne fede Mælk, sammenlignet med den magre. Det nyttede dog ikke at fremhæve den Kendsgerning, at den tunge Mælk, blandet med den almindelige fra de større Besætninger, ligesaa fuldt blev betalt, som naar den var for sig selv, og at det vilde være Uret imod de smaa Leverandører, om de skulde trækkes af paa Prisen, fordi deres lille Kvantum paa en vis Tid viste sig at være saa langt over „Middelflødeprocenten“. Uroen steg og nogle Andelshavere forlangte en ekstra Generalforsamling afholdt og Maksimumsbetalingen nedsat til 5 pCt. Her gik Bølgerne ret højt. Min Ven, J. P. Christensen, der var Formand, og jeg maatte tage Kampen op mod flere af de Gaardmænd, som vi ellers stod i et venskabeligt Forhold til; men vi var fast besluttede paa, som saa ofte før, at sætte Ryg imod Ryg og kæmpe den for Smaaleverandørerne saa oplagt retfærdige Sag igennem. Som Regnskabsfører og den, der bedst kunde se tilbunds i disse forvirrede Begreber, blev jeg dog skudt frem i Forgrunden med *saglig* Bevisførelse, og jeg kunde endelig gaa med til 7 pCt. som højeste Værdimaaler. Mejeribestyreren var ganske enig med Formanden og mig, men tog ikke Del i Debatten. En ny Generalforsamling blev besluttet, da de Misfornøjede ikke var tilfreds med mit Forslag, og jeg lovede at skrive til Fjord og eventuelt have hans Svar med paa næste Generalforsamling. Paa min Fremstilling af Forholdene gav Fjord hurtig Svar med nogle barske Bemærkninger til „de ganske uforstaaende Andelshavere“, og hvor han gav sin Tilslutning „tilnøds“ at gaa ned til 7 pCt. som Mak-

simum. Imellem Generalforsamlingerne maatte jeg, efter Opfordring, rykke ud med en yderst saglig og — lad mig sige — fredsstiftende Artikel: „Mager Mælk contra fed Mælk“ i „Sorø Amtstidende“, som man kunde faa Lejlighed til at drøfte Mand og Mand imellem, og da jeg saa rykkede i Marken paa den sidste Generalforsamling med Docent Fjords Brev i Haanden, var Modstanden ganske slaaet ned, og der har aldrig siden været Strid om det Spørgsmaal.

Ved Mejeriets nære Beliggenhed var der god Lejlighed for os til at købe den tiloversblevne Skummetmælk til Ostelavning, som min Kone ogsaa var ferm i, og som ogsaa ved Salg gav en god Indtægt. Ligeledes købte vi en lang Tid Mælkeskyllet og andet Affald, som til Tider var ret værdifuld og et godt Tilskud til Svinefoderet. Flere og flere Andels-havere sluttede sig efterhaanden til, selv fra større Forpagter- og Proprietærgaarde kom man til Erkendelse af, at det gav betydelig større Udbytte end Hjemmedriften, selv om de havde anskaffet Centrifuge, saa Stillinge Andelsmejeri blev imellem de største paa Egnen. Ingen drog dog større Nytte af disse Mejerier end de smaa Husmandsbrug. Vi havde en Mængde 5 Tdr. L. Huse i Stillinge Sogn, hvor man før kun holdt 1 til 2 Køer, der gav et yderst ringe Udbytte, dels fordi man skulde være for længe om at samle Fløde til en Kærning i daarlig Stueluft, dels fordi Konen var henvist til at gaa paa Torvet for at afsætte sit ikke altid appetitlige Produkt til smaa Priser. Men se Husmændene *nu*, med en Ko pr. Td. L., arbejde sig op til forholdsvis jævn Velstand — ganske vist ved Flid, Dygtighed og Nøjsomhed — med det største Udbytte pr. Ko.

Takket være P. Bojsen, Gedved, kom *Andels-slagterierne* nu ogsaa, det ene hurtig efter det andet, som en mægtig Støtte for Svineavlens Rentabilitet, som det ellers skortede slemt paa, og naar jeg saa omstændelig har fortalt om vort Mejeris Fremstaaen og Virkemaade, er det i Erkendelse af den umaadelige Betydning, som Andelsbevægelsen fik som Løftestang for alle Landmænd, der maatte kæmpe en haard Kamp for deres Eksistens i den stadig tiltagende Nedgangstid, ligesom ogsaa samme Bevægelse har gjort det danske Landbrug — skal vi ikke sige — *verdensberømt*, en Berømmelse, som dette dog maa dele Æren for med de danske Folkehøjskoler og Landbrugsskoler. Uden disse vilde hverken Andelsbevægelsen eller Bondestandens aandelige og materielle Udvikling have faaet den Trivsel, som vi nu kan glæde os ved, og vel ogsaa har Lov til at være stolte af, især naar vi ser Udlændinge fra fjerne Lande komme hertil for at studere det „berømte“ danske Landbrug.

XI.

Havebruget og især Plantning af Træer har altid haft min levende Interesse, idet jeg gik ud fra, at dette ikke alene var en god Udnyttelse af ledig Jord, som egnede sig til Beplantning og snart kunde bringe den uundværlige Hygge, som en rigelig Beplantning altid danner om et Hjem, det være stort eller lille, men ogsaa fordi det kommer Efterslægten tilgode. Jeg fik derfor ogsaa hurtig taget Beslutning om at plante den ret store, ubenyttede Plads til, der laa Nord for Gaarden ud mod Gaden, lige fra Gadekæret mod Vest til henimod Kirkegaards-

muren mod Øst og derved danne en smuk Indkørsel til Gaarden. Det var min Plan, at denne Plantage ikke alene skulde hygge og danne Læbælte for Nordenvinden, men med Tiden, naar den nordre Længe, som snart var faldefærdig, skulde nedbrydes, tillige forhindre en altfor ugenert Kiggen af nysgerrige Øjne ind i min Gaard. Det blev dog ikke

Stervbogaard.

ganske saaledes. Jeg havde tænkt at kunne undvære dette smalle Stykke Hus og nøjes med de 2 Udlænger, men jeg opdagede senere i 1892, at dette dog ikke saa godt kunde lade sig gøre, og da det gamle Egetræs-Undertømmer meget vel kunde bruges igen, kunde Bekostningen ikke blive saa uoverkommelig at rejse den igen med en ny „Øvring“, flytte den ind i Gaarden, gøre den lidt bredere og forbinde den med de 2 andre Længer, som saa fik nye

Gavle, der viste ud mod Gaden. Dette pyntede svært paa Ejendommen, set fra Gaden, det gav en temmelig god Ladeplads, hvor Tærskemaskinen fik Plads, det formindskede den urimelige lange Gaardsplads, hvorfra Møddingen forlængst var fjernet, og paa hvis Plads Maskinomgangen passende kunde anbringes. Jeg murede selv alle Væggene op, saa det hele kostede ca. 1000 Kr., og jeg var glad ved den Forbedring.

Jeg tror min store Interesse for Plantning vakte ved at se paa den gamle, kæmpemæssige Kastanie, der staar ved Stuehusets vestre Gavl og breder sin mægtige Krone beskyttende ud baade mod denne og den vestre Længes sydlige Gavl. Der er ingen Tvivl om, at denne gamle, ærværdige Kæmpe, der maaler sine 4 Alen omkring Stammen et Par Al. fra Jorden, rækker længere tilbage end min Historie-skrivning, 200 Aar vil ikke forslaa! Min Far, der var født 1816 og den gamle Hans Larsen, der var lidt ældre, forsikrede begge, at det havde set ens ud i *den Tid, de kunde huske*.

Det var med Stolthed, Glæde og — jeg kan gerne sige — stille Beundring jeg betragtede dette Træ, hvad enten jeg gik i Gaarden, Haven eller kom fra Marken, især naar det i Junisolen prangede med de mange hvide taarnformede Blomster; og naar jeg om Søndagen eller de lune Sommeraftener satte mig paa Bænken under den løvrige Krone, der paa den smukkeste Aarstid var ganske uigennemsigtig, svirrede saa mange Tanker rundt i mit Hoved. Hvad kunde dog denne gamle Kæmpe, som stod her „gennem Sekler i Krig og i Fred“, om dens sagte Susen i Toppen formede sig til forstaaelige Ord, have for-

talt mig, om hvorledes „Fædrene havde kæmpet og Mødrene har grædt“, og hvad mon den Mand hed, som havde plantet den og alene derved givet Læ og Skygge for de kommende Slægter? Denne ærværdige Olding er jo det eneste levende Væsen, der havde været Vidne til Slægtens Sejre og Fald, under dens Skygge havde vi Børn haft vores kæreste Legeplads, ivrigt optaget af, hvem der kunde samle de fleste af de brune, blanke Frugter, som den i Efter-sommeren saa rigelig lod drysse ned over den glade Børneflokk; hvad Under da, at et Menneske med virkelig Slægtskabsfølelse maatte føle sig draget til denne for Fædrenehjemmet absolut allerskønneste Pryd, og derfor blev det ogsaa her jeg med største Vemod lod det sidste Afskedsblik dvæle, da jeg tog Afsked med mit kære, gamle, minderige Hjem. En lille Trøst og Tilfredsstillelse var dog det Minde, jeg selv havde sat mig, naar jeg saa paa de mange store, smukke Træer, som jeg for 45 Aar siden plantede udenfor Indkørselen til Gaarden, hvoraf en Del endnu kan have en lang Levetid, til Pryd og Nytte for Hjemmet, men dog aldrig som den gamle Kastanie, der endnu ser ud til længe at kunne hævde sin Hædersplads.

Landbrugskrisen, der som allerede omtalt, begyndte først i 80erne og varede det gamle Aarhundrede ud, havde krævet adskillige Ofre saavel blandt større som mindre Landmænd, mest af dem, der ligesom jeg, havde overtaget eller købt deres Ejendomme til de høje Priser i 70erne. Alene her i Sognet maatte en 4—5 Gaardmænd forlade Stillingen ved Tvangssalg, uden at man dog kunde tillægge dem selv Skylden. Uheld ved Sygdom i Kvæg- eller

Svinebesætningen var nok til at vippe en forgældet Mand af Sadlen. Mund- og Klovesyge blandt Kvæget og Stivsyge hos Svinene var netop meget udbredt i 90erne, og krævede større Modstandskraft end mange var i Besiddelse af.

Jeg blev dog forskaanet for disse Uheld og kunde ogsaa med Paapasselighed holde det gaaende; men nu begyndte vore Børn at vokse til og skulde helst ud at lære noget. Det vilde kræve Penge, som jeg ikke saa Udvej til at kunne undvære, og hvorledes skulde jeg stille mine Sager for at tilvejebringe de fornødne Midler hertil? Der viste sig dog snart en Udvej; men den vilde kræve et stort Offer af mig, nemlig helt at opgive min Stilling som Landmand og skille mig ved mit kære Barndomshjem, hvor jeg nu havde levet lykkeligt som Familiefader i 16—17 Aar. Det var svært at tænke sig, naar man dog ikke var nødt dertil, men hvad gør man ikke for sine Børns Skyld? — I 1890 kom jeg ved et Tilfælde til at læse et af Hostrups Skuespil op i vort Forsamlingshus for en stor Forsamling, der baade midt i og ved Slutningen af Oplæsningen gav saa levende Bifald tilkende, at jeg oftere maatte optræde hjemme, og i „Sorø Amtstidende“s Læsekreds, hvor man saa Annoncerne om mine Oplæsninger hjemme, kom der nu jævnlig Opfordringer fra gamle Højskolekammerater, der nu sad som Formænd for Foredragsforeninger, som paa den Tid var i fuld Blomstring, om ogsaa at glæde dem med Oplæsning af et godt Skuespil. Det førte i Løbet af et Par Aar til saa mange Rejser, at jeg selv blev betænkelig ved at være flere Dage borte ad Gangen, som tidt skete, naar Hjemmet i disse vanskelige Tider krævede min

Nærværelse. Men jeg saa heri en Chance som en Bifortjeneste i Vinterhalvaaret, dog ikke i Forbindelse med at drive et Landbrug paa en Gaard, og hvad skulde jeg vel saa slaa ind paa om Sommeren? Først tænkte jeg paa at bygge et mindre Bade-Etablissement paa min Udlod ved Stranden, men det blev mig bestemt fraraadet af sagkyndige Slagelseborgere, der mente, at Beliggenheden ikke var heldig. Jeg forsøgte en Byttehandel med et godt lille Jordbrug ved Kjeldstrup Strand, hvor der gik en livlig Strøm til og fra Slagelse i Badetiden, men det vilde ikke lykkes. Saa kom Tilfældet mig atter til Hjælp.

Et Konsortium af Slagelseborgere, som var misfornøjede med de 2 meget primitive Badesteder ved Stranden, havde erhvervet sig Forkøbsret paa et Areal af $8\frac{1}{2}$ Td. L. med en ca. 30 Al. høj Klint og prægtig Udsigt over Bæltet og en stor Del af Omegnen, hørende til „Orehøjgaard“, Næsby, beliggende midt imellem de 2 gamle Badesteder, og her agtede man at opføre en *tidssvarende* Pavillon. Da jeg erfarede dette, søgte jeg Underhandling med Konsortiet, som nok havde hørt, at jeg omgikkes med Planer i lignende Retning, og da man kendte mig godt, var det let for mig at faa Konsortiet til at overlade mig Forkøbsretten til Jorden, hvorpaa jeg lovede at anlægge en efter deres Ønsker tilfredsstillende Badeanstalt, medens de til Gengæld lovede mig al mulig Støtte fra Byens Borgere, hvad de ogsaa holdt.

Nu var Loddet kastet. Al Vaklen og Betænkelighed, som havde pint mig i 3—4 Aar, hvori min Virksomhed udadtil havde taget stærkt til, var nu forsvundet, og nu maatte der handles herefter.

I November 1894 købte jeg Jorden for 3000 Kr. og begyndte straks at plante Træer paa den fuldstændig nøgne Bakke med min gamle Lyst dertil og med Haab om et godt Udfald af det Værk, som her skulde begyndes. Bevillingen til Gæstgiveri med Udskænkning af Spiritus blev anbefalet af Sogneraadet og Birkedommeren, støttet af en Adresse fra Slagelse Borgere, og kom saaledes snart i Orden. Til min Gaard med den derved liggende Jord i Byen fik jeg en solid Køber i den unge Jørgen Kristensen, opnævnt efter Stifteren af Bondestandens Sparekasse, hvis Enke i sit andet Ægteskab var Moder til denne unge Mand, og da baade Bygninger, Jord og Besætning var i god Orden, opnaede jeg ogsaa den efter Tiden og Forholdene gode Pris af omtrent 1000 Kr. pr. Td. L., forbeholdende mig Hest, en Ko, 2 Faar og den saa godt som nye „Stadsvogn“; jeg skulde dog gerne have Besætning til mit lille ny Agerbrug, hvor der var 3—4 Td. L. nogenlunde god Jord og Resten Klint og Forstrand. Da jeg beholdt min Udlod, var det min Hensigt, naar jeg var kommet godt i Gang med min Badeforretning, at fortsætte med Driften af Udlodden fra „Strandlyst“ (Navnet, hvormed jeg døbte mit Hotel), som ikke laa stort længere fra Stillinge Strand end Stervbogaard; men foreløbig turde jeg dog ikke binde an med saa meget „Agrararbejde“, da jeg vidste, der forestod mig et stort Arbejde med Plantning af de mange Tusinde Træer, der i Fremtiden skulde give „Strandlyst“ sit Præg med de mange Lysthuse, Plantager, Anlæg m. m. Min Høvlebænk og gode Værktøj og Drejelad fik jeg en god Plads til i Kælderen, og her vilde for Alvor blive noget at gøre i ledige Timer med nye

Havemøbler, Opstilling af Badehuse, Broer og lign., derfor lod jeg en ung, rask Mand, som boede ved Stranden, og som havde set sig glad paa min vellykkede Frøavl, faa Jorden der i Forpagtning. Han gik villig ind paa den forlangte Forpagtningsafgift med Forkøbsret til Jorden for en bestemt Købesum, hvis jeg vilde sælge og han kunde købe. —

Opførelsen af Hotellet blev udbudt i Entreprise om Efteraaret i 94 efter Tegning og Beskrivelse. Jeg leverede selv Materialerne, da jeg derved troede at faa det billigt. Bygningskomplekset skulde støbes op af Cement og Rullesten, hvilke sidste jeg havde rigelig af nede ved Stranden og kun behøvede at køre dem op paa Byggepladsen. Det skulde være færdig til 1. Maj, som var den Dato, jeg havde betinget mig Ret til at blive boende i Gaarden, som min Eftermand havde overtaget 1. April. Det blev dog ikke til at flytte ind i det nye Hjem før den 11. Maj, og saa var det endda langt fra færdigt; noget paa Grund af, at Vinteren trak saa langt ud. Først Sct. Hansaften kunde vi holde Indvielsesfest, og trods en forrygende Blæst var der stuvende fuldt af Mennesker. Min Bevilling gjaldt fra 1. April til 1. Oktober, og nu havde jeg altsaa naaet Maalet med Beskæftigelse om Sommeren, og det endda en Beskæftigelse, som var ganske anderledes rentabel end Slidet med Landbruget, skønt vi selvfølgelig maatte give Lærepenge og blev snydt godt i Begyndelsen. Og nu kunde jeg rejse om Vinteren uden at forsømme noget hjemme. Dette var og blev ogsaa i Fremtiden min kæreste Beskæftigelse, jeg taalte godt Rejselivet og de kolde, klamme Gæstkammersenge. Omkring ved 100 Oplæsninger og Foredrag

havde jeg gerne fra Oktober til April, mens Forretningen var lukket; det kulminerede med 126 i 1905. Gæstgiveriet var os et *nødvendigt Onde*, og vi var mest glade, naar vi efter en vellykket Sommersæson kunde lukke Beværtningen og leve som en anden privat Familie. Vi kom dog alle, Gamle og Unge, til at elske dette nye Hjem med sin herlige, skønne Natur, som paa de stille, klare Sommermorgener næsten daglig fra Udsigtspavillonen paa den høje Klint bød paa nye Overraskelser i forskellig Belysning efter Himlens Farvetoner, og en Solnedgang med Guldbro over det store Hav har jeg aldrig fundet Mage til andre Steder. Og saa den friske Søluft og de styrkende daglige Strandbade, der bragte Sundhed og godt Humør for os Alle, det vejede jo en god Del op med Ubehagelighederne ved at betjene fordringsfulde og paatrængende Gæster.

Henad Sommeren, inden jeg var rigtig færdig med Byggeri og Montering af Anstalten, kom min Forpagter og tilbød nu at købe den forpagtede Jord, og da jeg alt havde opdaget, at mine Penge ikke nær slog til, naar jeg skulde gøre op med mine Leverandører og Haandværkere, der „Traditionen“ tro havde gjort Overslagene altfor *lave*, blev jeg glad ved at faa 6—7000 Kr. til Dækning af de store Regninger; men dermed var jeg ogsaa skilt af med det sidste Stykke af mine Fædres Jord.

En Opmuntring og Trøst har det dog været mig at se Aar efter Aar, hvorledes alt, hvad der har hørt til mit Fædrenehjem, er kommet i saa gode Hænder som vel tænkeligt. Paa den „gamle“ Gaard med den muldrige, fede Jord har Jørgen Kristensen (den yngre), som i sin Ungdom var Elev paa Tune Landbrugs-

skole, hvor hans Halvbroder, Otto Kristensen, ogsaa den Gang var Lærer, forstaaet sin Dont saa godt, at Markerne hvert Aar bugner af rige Afgrøder, og naar man nu i de sidste Aar ser det røde Teglstens-tag paa Stuehuset i Stedet for Straataget, og andre synlige Forbedringer ved Bygningerne, forstaar man, at her er en *første Klases* Bondegaard — og saa den kære gamle Kastanie endnu prangende ved Gavlen af det røde Stuehus.

Men det er ikke mindre glædeligt at komme ud paa Strandlodden og se den Forandring og Fremgang, der her er sket, siden jeg for henved 30 Aar siden overlod den til dens nuværende Ejer, Kristian Nielsen. Hvad den Mand i Løbet af disse Aar ved en enestaaende Energi og Dygtighed har præsteret, er ligefrem imponerende. Han har ikke alene fortsat mit Pionérarbejde (som jeg den Gang var glad og stolt af) paa den Lod, han købte af mig, men han har efterhaanden samlet hele det Areal, som har hørt til Stervbogaard, solgt det aller daarligste nede ved Strandbredden fra til Byggegrunde for Landliggere, som her har opført en hel Koloni af smaa Sommerhuse, og saa har han, der begyndte som „Sandmand“ i et lille Hus, bygget sig en rigtig pæn *Gaard*, hvor han foruden Ungkvæg og Kalve holder *12 ekstra gode Malkekøer*. Hvem vilde have troet det for 50 Aar siden, da der endnu groede Lyng paa den høje Sandjord, hvor jeg kort efter begyndte med Dyrkning af Rug og Kartofler, tilført et godt Lag raadden Tang for hver Afgrøde, som han nu yderligere har forbedret ved Tilførsel af Tørvejord. Jeg vil slet ikke tale om den forbavsende Fremgang, der ved en ihærdig, rationel Kultivering af det store

Moseareal har gjort sin Ejer til en velstaaende Mand. Jeg kom uvilkaarlig til at tænke paa en Sang, som Digteren Carl Ploug skrev ved Landhusholdnings-selskabets Hundredaarsfest 1869; her skriver han, efter at have skildret Bondens Trælleaar og Sløvhedstilstand, som blev afløst af Frigørelsen og dermed følgende Fremgang:

„Mangen slimet Vig maa Havet slippe,
mangen bundløs Mose bære Sæd,
og hvor magre Faar af Lyngen nippe,
fede Øxne finde Hvilested!“

Intet Sted i Danmark vilde man vel kunne finde en mere træffende Illustration helt igennem, end netop det, som jeg her har skildret, og naar jeg hermed slutter min Beretning om „Bondeliv“ paa min Fødegaard igennem saa langt et Tidsrum, kan jeg med fuld Tilslutning citere Digterens ansporende, opmuntrende Ord i Sangens sidste Vers:

„Fremad er det Sejersraab, som lyder
ned til os fra vore Fædres Grav.
Fremad! højt og lydeligt os byder
Skæbnens Varselsrøst og Nuets Krav.
Fremad i det Smaa som i det Store!
Frem i samlet Flok og Enkeltmand!
Fremad for Nødvendighedens Spore!
Frem af Kærlighed til Folk og Land!“